

- Driemaandelijks contactblad 38ste jaargang nr. 3 (juli – augustus – september 2026)
- Afgiftekantoor: 9030 Mariakerke MAIL - Erkeningsnummer P4A9034
- Evangelie Levensnabij Rekeningnummer IBAN-nr. BE45 9795 3507 0189
- Contactadres redactie verantwoordelijke: Bart Pieters, Begijnhof 34, 8500 Kortrijk.
bart.pieters@skynet.be - 056 21 47 12
- Website: www.evangelielevensnabij.be

1. Redactioneel.....	2
2. In Memoriam John Dekimpe (1942-2026).....	2
3. Kaapt autoritair rechts het christendom?.....	4
4. Geloven, wat verandert dat?	8
5. Klein verhaal.....	13
6. Over 'Dagelijkse' ontmenselijking.....	14
7. Herstel mijn huis	17
8. Bisschop Bonny fileert	18
9. De ontmanteling van USAID	20
10. Tussen Washington en Vaticaanstad	24
11. Tekenen van deze tijd.....	30
12. Rustpunt	31

1. Redactioneel

“En hoe gaat het met de Nieuwsbrief?” is een vraag die mij af en toe wordt gesteld door een van onze lezers die ik dan tegenkom *ergens onderweg*. Het gaat best goed met ons tijdschrift: we slagen er nog steeds in om met onze kleine redactie van vier, viermaal per jaar te verschijnen en ervaren geen gebrek aan inspiratie. We kunnen af en toe rekenen op gastauteurs en financieel is er geen enkel probleem: de vrije bijdragen van onze lezers dekken ruimschoots de druk- en portkosten én de website.

De voorbije jaren zijn er rondom nogal wat publicaties verdwenen en zij die overblijven, zeker de bladen waar betaalde medewerkers aan verbonden zijn, hebben het erg moeilijk. Vaak verschijnen ze niet meer in printvorm en probeert men online nog wat content te publiceren tot ook dat ophoudt. Het Gesprek over ‘hoe lang nog?’ hebben wij eigenlijk nog nooit gevoerd. We zijn inmiddels een kleine vriendengroep geworden en al kan het er tijdens redactievergaderingen stevig aan toe gaan, tegen het einde van de bijeenkomst blijkt er toch weer een editie samengesteld. Onze lezers laten niet na om ons te laten weten dat ze prijs stellen op de Nieuwsbrief en er soms zelfs naar uitzien. Ze vermelden dat als mededeling bij de overschrijving van het abonneegeld of in een mailbericht. Dat doet deugd.

Ik weet niet of we er nog jaren mee kunnen doorgaan. Ik weet wél dat we het zullen proberen. Omdat we méé stem willen geven aan een meer solidaire samenleving en “een Kerk dicht bij de mens, zonder kapsones, met een open blik en het evangelie als inspiratiebron.” Daarmee citeer ik priester John Dekimpe die overleed in de vakantie. In deze Nieuwsbrief ook een in memoriam van een van onze meest kritische en loyale abonnees sedert het prille begin.

Bart

2. In Memoriam John Dekimpe (1942-2026)

“WE GAAN NAAR JOHN”

Ik (Rob) leerde John kennen in het Brugs seminarie in 1962. Hij was 20, ik 19. Toen revolteerde hij tegen de manier waarop toen nog de liturgie gevierd werd. Met de rug naar het volk. Alles in het Latijn, behalve het evangelie: terwijl de priester het las in het Latijn, mocht iemand de Nederlandse vertaling naar voor brengen. En op zondag hadden we twee misvieringen: ’s ochtends een met, en in de voormiddag de hoogmis zonder communie. “Wat voor dwaze boel is dat hier”, fulmineerde hij. Hij had voordien les gekregen van Marcel Weemaes aan het college van de redemptoristen in Essen. Die bagage bracht hij mee naar het Grootseminarie. Het zou een jaartje duren eer de proffen van Brugge bakzeil haalden.

Het heeft ons wel mee gevormd. Heel wat van zijn jaargenoten hebben, dank zij John, creatief leren omgaan met de liturgie. Voordien was dat streng verboden. En ik heb de indruk dat de generaties na ons dit ook hebben verleerd.

John Dekimpe was de gedreven voorganger van de Sint-Theresiakapel ('t Hoge) toen ik (Bart) er medio de jaren-1980 “aanspoelde”. Een kameraad van me “kerkte” daar op zondag met het gezin en ik ging netjes mee want thuis hadden we niet de gewoonte om wekelijks naar de kerk (van Marke) te gaan en aangezien ik van plan was om priesterstudies aan te vatten, wilde ik de zondag

wel naar de mis. Een van mijn eerste herinneringen aan 't Hoge was een viering waarin John uitpakte met de '10 geboden van de echtgescheidenen'... Hij sprak met mildheid over mensen van wie de relatie of het huwelijk op de klippen was gelopen. Geen veroordeling maar mildheid. Levensnabije woorden. Bij John moest men niet zijn voor de "mooie" liturgie, het ging vooral vooruit en er werd tempo aangehouden in de liedjes en gebeden waarvan een groot deel door de gemeenschap werd mee-gezegd, ook de instellingswoorden. Ik herinner me dat er toen tijdens het weekend een flink aantal vieringen plaatsvond in de kapel, telkens met veel aanwezigen. De paaswake moest in die tijd zelfs uitwijken naar de universiteitshal om iedereen een plaats te kunnen geven. Men kwam van heinde en verre. John was decennialang en tot 2003 verbonden aan de Kortrijkse Studentenparochie. De oudejaarsavondbijeenkomsten met mensen die nergens anders verwacht werden, was een belangrijk initiatief waarvan hij de bezieler was en de verblijven in Anseremme met de neofieten werd traditie.

John verdween een tijdlang uit Kortrijk maar keerde terug en kreeg 't Hoge opnieuw onder zijn vleugels. Dat bleef de stempel aanhouden van "modern", al vond ik de sfeer er krak hetzelfde als 20 jaar eerder. Op zich niets mis mee maar van Oosterhuis werden toch nog steeds vooral de jaren-1970-klassiekers gezongen. John liet de voorbereiding van de vieringen daar over aan een "liturgische werkgroep" waar hij het elders vooral allemaal zelf had gedaan. Het enige verschil: al bleef er een behoorlijke groep opdagen voor de enige zondagsviering, toch was dat minder in aantal én ouder geworden. Een groep mensen was John ook overal gevolgd: van Kortrijk naar Menen en terug naar Kortrijk. Het was een begrip in Kortrijk dat men niet zei "We kerken daar of daar", maar: "Wij gaan naar John"...

John stond ook aan de wieg van het Manifest 'Gelovigen nemen het woord' en al had hij er zéker de invloed voor op zijn getrouwen die voor hem door het vuur gingen, een eigen zelfstandige gemeenschap, zoals te Buizingen (Don Bosco) of Gent (Dominicus) is er nooit van gekomen. Inmiddels bestaat de Sint-Theresiakapel niet meer en is de gemeenschap verspreid geraakt. In de vele terechte commentaren die de kop opstaken i.v.m. het overlijden van John viel me op dat de priesters die hem roemen niet noodzakelijk veel geleerd hebben van zijn manier van denken en werken. Dan druk ik me nog heel mild uit. Zijn dood kreeg ruime aandacht en tussen de lijnen lees je toch dat mensen hunkeren naar dié vorm van gemeenschap. Ik heb zelf nooit een intense persoonlijke band onderhouden met John maar wil hem zeker van harte eren voor wat hij heeft gedaan. Het was veel. Dat hij nu welverdiende rust vindt.

(Rob Debels/Bart Pieters)

3. Kaapt autoritair rechts het christendom?

In Frankrijk wil de katholieke en conservatieve industrieel Vincent Bolloré zijn media (CNews, Europe 1, Le JDD...) inzetten om de opkomst van extreemrechts te bevorderen. Hij gebruikt zijn medianetwerk om extreemrechtse, oerconservatieve ideeën en kopstukken een platform te geven. Hij zou ook azen op een ministerpost, als Rassemblement National (RN) op 18 april / 2 mei 2027 de presidentsverkiezingen wint.

Katholiek en extreemrechts, het is in Frankrijk geen ongewone combinatie. Tijdens de Franse Revolutie organiseerden conservatieve krachten, vooral binnen de katholieke Kerk, verzet tegen de progressieve sociaal-politieke en economische veranderingen die de Revolutie met zich meebracht. De conservatieven streden ervoor om het wereldlijk gezag van de kerk en de kroon te herstellen. In de 19e-eeuwse Europese politiek omvatte de reactionaire klasse de hiërarchie van de katholieke Kerk en de aristocratie, koninklijke families en royalisten: zij geloofden dat de nationale regering het exclusieve domein van de Kerk en de staat was.

Ze konden echter niet op tegen de erfenis van de Franse Revolutie. Zo pleitte bijvoorbeeld Victor Hugo in 1850 voor een publiek onderwijssysteem dat op alle niveaus bevrijd was van godsdienstige invloed en in handen van een *état laïc* (radicaal seculiere staat). Frankrijk is thans een land met een strikte, grondwettelijk verankerde scheiding tussen kerk en staat, gebaseerd op de wet van 1905. Dit principe, *laïcité* genoemd, houdt in dat religie strikt privé is, overheidsgebouwen neutraal zijn en religieuze uitingen in de publieke sfeer vaak beperkt worden om publieke neutraliteit te garanderen.

Dit betekent niet dat de oude katholieke elite niet meer bestaat. Marcel Lefebvre (1905-1991) was een Franse rooms-katholieke theoloog en aartsbisschop, bekend als Monseigneur Lefebvre. Hij was een anti-modernistische prelaat en oprichter van de Priesterbroederschap Sint Pius X. Volgens haar eigen cijfers (in juli 2022) heeft de broederschap thans 707 priesters wonen en werken in 70 verschillende landen, 750 kapellen en kerken, 163 priorijen, 103 religieuze broeders, 186 religieuze zusters, 78 oblaten, 187 seminaristen in 5 grootseminaries, 32 pre-seminaristen in 3 pre-seminaries, meer dan 100 scholen, 7 weeshuizen, 4 karmelietenkloosters en 2 privé-universiteiten. In België zijn er acht kapellen of kerken in gebruik, die worden bediend door acht priesters, zes zusters en twee broeders. De broederschap bevindt zich buiten de rechtsorde van de katholieke Kerk.

Sinds haar oprichting wordt de orde beschuldigd van antisemitisme en extreemrechts gedachtegoed. In 1989 werd nazicollaborateur en veroordeelde oorlogsmisdadiger Paul Touvier gearresteerd in een klooster van de priesterbroederschap in Nice, waar hij zestien jaar lang onderdak had gekregen. Mgr. Lefebvre bleef tot aan zijn dood een aanhanger van het Front National. In 2013 organiseerde de orde in Italië een begrafenisdienst voor een veroordeelde

nazioorlogsmisdadiger. En tot op heden leunen Franse katholieken die een heimwee hebben naar het Frankrijk van vóór de Revolutie aan bij het Rassemblement National.

Nederland dan. *Volzin* is de opvolger van het (protestantse) opinieblad *Hervormd Nederland* en het (katholieke) blad *De Bazuin*. In het aprilnummer 2026 van *VOLZIN magazine* schrijft theoloog Ralf Bodelier: “Autoritair rechts eigent zich het christendom toe.”

Geldt deze uitspraak alleen voor Frankrijk en Nederland of ook voor Vlaanderen? Oordeel zelf:

In Nederland heb je een aantal uitgesproken christelijke organisaties die aanschurken tegen extreem rechtse partijen – PVV, Forum voor Democratie en Boer Burger Beweging – die vergelijkbaar zijn met ons Vlaams Belang. Ze zijn tegen woke, tegen migranten en tegen transgenders. Ze zijn evenwel niet verbonden aan een kerk. In hun prediking negeren ze traditioneel christelijke deugden als mededogen, mildheid en verzoening.

Deze nieuwe rechtse christenen leunen zwaar op enkele passages uit het evangelie waarin Jezus woedend optreedt. Zo gebruiken ze het verhaal van de ‘tempelreiniging’ voor hun autoritair-rechtse ideaalbeeld van een zuivere natie die krachtadig gereinigd moet worden van vluchtelingen, immigranten en de zogenaamde linkse elite.

Het verhaal dat je bij autoritair rechts zelden hoort, is de parabel waarin Jezus een Samaritaan prijst omdat deze zich barmhartig bekommert om een overvallen en gewonde reiziger. Ook dat is niet toevallig. Zo 'n verhaal past niet bij het afschaffen van miljarden aan ontwikkelingshulp of het bezuinigen op gezondheidszorg voor de armsten.

Dat autoritair rechts zich op het christendom beroept, viel te verwachten. Elke ideologie met grote ambities wapent zich met religie. Door aan te knopen bij religie, spreken deze rechtse missionarissen niet alleen het verstand aan. Ze raken ook de ziel. Ook in onze geseculariseerde samenleving bestaat een diep menselijk verlangen naar zingeving, naar gemeenschap en naar heiligheid. Autoritair rechts lijkt dit beter te begrijpen dan veel progressieve en gematigde denkers. Deze laatsten zouden minder vaak moeten antwoorden met rationele overwegingen, juridische argumenten en bestuurlijke taal. Ook buiten autoritair rechts moet de ziel worden geraakt.

Nu religie weer wordt ingezet als legitimatie voor harteloosheid en machtspolitiek, is het belangrijk dat de traditie de barmhartige, zorgzame en vredelievende kant van het christendom opnieuw in de etalage gaat leggen. Het moet mogelijk zijn om de morele taal van het christendom, met waarden als compassie, vertrouwen en vergevingsgezindheid, op rechts terug te winnen.

Het is opvallend hoe stil kerken en theologen zijn in het publieke debat. Ongetwijfeld laten dominees en pastores hun stem horen vanaf de preekstoel en bij hun eigen achterban. Maar een rol in het debat lijken ze niet te pakken. En dat in een tijd waarin steeds meer mensen, jongeren voorop, behoefte hebben aan zingeving en een moreel kompas. Zelfs al is de invloed van religieuze leiders gekrompen, zij hebben nog steeds moreel gewicht en kunnen miljoenen mensen bezielen.

Dietrich Bonhoeffer, Martin Luther King en Nelson Mandela lieten de morele kracht van het christendom zien zonder voor een specifieke politiek te kiezen. Zij riepen op tot verzoening, niet tot wraak. Tot rechtvaardigheid, niet tot wrok. Nu hebben we deze morele helderheid ook in Nederland nodig. Dat geldt niet alleen voor kerken en theologen, maar ook voor het seculiere midden dat te weinig spiritueel en moralistisch durft te zijn.

Neen, de situatie in ons land is niet dezelfde. Niet op politiek vlak. Het partijlandschap is totaal verschillend. Hier zijn geen politieke partijen die zich, zoals in Nederland, op de Bijbel beroepen. En niet op kerkelijk vlak. De Belgische bisschoppen zoeken al decennialang een middenpositie op. Ze zijn wars van alle polarisatie.

Maar toch ook ja! De aanwezigheid van het Priesterbroederschap Sint Pius X herinnert eraan dat er ook in ons land uiterst rechtse katholieken leven.

Rechtse katholieken (2) vormen geen homogene politieke partij, maar eerder een divers spectrum van groeperingen en individuen, vaak met een traditionele of conservatieve inslag. Deze stroming richt zich op het behoud van traditionele katholieke waarden, vaak gekoppeld aan nationalistische of antiliberale ideeën.

Hier zijn enkele kenmerken en historische context over uiterst rechtse katholieken in België:

- Traditionele en integrale katholieken: deze groep baseert zich op het onderricht van pausen van voor het Tweede Vaticaans Concilie en verzet zich vaak tegen de liberale ideeën in de samenleving. Zij worden soms ook aangeduid als integraal-katholieken en kunnen kritisch staan tegenover de moderne Belgische grondwet.
- Historische context: in de 19e en begin 20e eeuw was de Katholieke Partij in België een machtsfactor, waarbij er conservatieve vleugels waren. Groeperingen zoals de Katholieke Vlaamse Volkspartij en het Katholiek Blok speelden een rol in de politiek van die tijd.
- Verrechtsing binnen de Kerk: er wordt gesignaleerd dat er ook binnen de Kerk een zekere verrechtsing plaatsvindt, waarbij tradities en conservatieve standpunten heropflakkeren.
- Politieke verwantschap: hoewel de partij Vlaams Belang zichzelf omschrijft als een rechts-conservatieve, Vlaams-nationalistische partij, is er niet direct een formele link met de uiterst rechtse katholieke stroming.

De link met het katholicisme is duidelijker aanwezig in de N-VA. Ze positioneert zich als een Vlaams-conservatieve partij die het katholicisme ziet als een belangrijk onderdeel van de Vlaamse culturele identiteit, zonder daarbij dogmatisch religieus te zijn. De partij benadrukt een strikte neutraliteit bij de overheid, maar steunt tegelijkertijd christelijke waarden en minderheden in het buitenland.

Belangrijkste punten over N-VA en het katholicisme:

- Culturele identiteit: N-VA beschouwt de christelijke traditie als een fundamenteel deel van de Vlaamse en Europese cultuur, vaak met een focus op traditie en waarden in plaats van actieve geloofsbeleving.
- Neutraliteit en onderwijs: de partij pleit voor een neutrale overheid en een verbod op religieuze tekens bij overheidsdienaren. In het onderwijsdebat wil N-VA de levensbeschouwelijke vakken efficiënter organiseren.
- Religieuze minderheden: N-VA maakt zich sterk voor de bescherming van christelijke minderheden in het Midden-Oosten en Noord-Afrika.
- Conservatieve waarden: de partij spreekt zich uit tegen "linkse" invloeden binnen traditionele kerken en toont zich in bepaalde dossiers als een bewaker van de traditionele Vlaamse waarden.

- De houding van N-VA leidt soms tot spanningen, waarbij de partij enerzijds kritisch is op de huidige koers van sommige katholieke instellingen (zoals scholen), maar anderzijds optreedt als verdediger van de christelijke culturele erfenis.

In ons land kunnen we niet zeggen dat uiterst rechts het christendom kaapt. In de politieke partij N-VA zijn wel heel wat topverantwoordelijken die een cultuurchristendom verdedigen zonder zich veel in te laten met de sociale dimensie van het evangelie.

In Vlaanderen is intussen, grotendeels los van de politieke partijen, extreemrechts geweld aanwezig. (3) Zo op de betoging van de Nationalistische Studenten Vereniging (NSV!) in Leuven op 26 maart 2026. 'Grotendeels', want Tom Van Grieken nam deel aan deze betoging, en was zelf voorzitter van NSV! van 2009 tot 2011.

Christophe Busch, die we citeren in ons artikel over ontmenselijking, maakt zich zorgen: "We moeten niet paniekerig zijn, maar ook niet naïef. Extreemrechts in Vlaanderen is een ecosysteem waarin sommigen geweld willen inzetten als instrument. En op manifestaties zoals de NSV!-betoging ontmoeten netwerken elkaar en leren ze hoe ze geweld moeten gebruiken."

Het betreft drie netwerken: de influencers, de kruisvaarders en de hooligans. Bij de influencers hoort Dries Van Langenhove thuis. De hooligans: meer dan 60 voetbalhooligans verzamelden in Leuven voor die betoging op het Herbert Hooverplein achter een spandoek met 'Defend Europe'. Ze waren allemaal in het zwart gekleed, hun gezicht was bedekt. Volgens de Leuvense politie ging het om hooligans van Beerschot, Hasselt, Kortrijk en Club Brugge.

We staan hier wat langer stil bij het netwerk van de kruisvaarders. Op de betoging waren inderdaad een aantal christelijke symbolen te zien: een kruisbeeld, een vlag met het hoofd van Jezus Christus, en een witte bivakmuts met het rode kruis van de tempeliers. Volgens Busch gebruiken rechtsextremen de heroïek van de kruistochten als groepsbindend element. Door hun strijd te laten aansluiten bij historische feiten, proberen ze continuïteit en een winnaarsverhaal te creëren.

Cultuurwetenschapper Ico Maly wijst erop dat extreemrechts niet het christelijk geloof claimt, maar wel een christelijk nationalisme. Dit laatste is van oordeel dat onze roots en Europese beschaving bedreigd worden. De drager van het tempelierskruis stelt 'op een missie' te zijn. De man volgt ook schiettraining en deelt beelden daarvan met het opschrift: 'Ik bid dat je je zonen respect en ontzag voor God bijbrengt. Want ik ga mijn dochter leren hoe ze een kaak moet breken en een kogel tussen iemands ogen moet schieten.'

Deelnemers aan de NSV!-betoging geloven in 'een witte suprematie'. Ze kijken uit naar de kans 'om ons land te zuiveren'. Die zucht naar een toekomstige strijd combineren ze vaak met 'Deus Vult'-memes ('Het is Gods wil'). Die virale afbeeldingen claimen de Latijnse slogan die gebruikt werd tijdens de kruistochten, om antimoslimsentimenten van vandaag op te hitsen. "Al sinds 2014 gebruikt de alt-rightbeweging dergelijke christelijke memes," zegt Maly. "Maar de laatste jaren beginnen sommige christelijke nationalistische oproep tot strijd tegen moslims steeds meer letterlijk te nemen." Alt-right (kort voor *alternative right*) is een los georganiseerde, extreemrechtse politieke subcultuur die rond 2010 in de Verenigde Staten ontstond. De beweging staat bekend

om haar sterke nadruk op blanke suprematie (white nationalism), identiteitspolitiek en anti-globalisme.

“Extreemrechts verbloemt de oproep tot geweld steeds minder”, zegt Busch. “Uit het narratief dat onze samenleving kapotgaat aan migratie, volgt dat er een ‘rassenoorlog’ komt. Die moeten ‘wij’ voor eens en voor altijd uitvechten om een witte etnostaat te creëren.”

De alt-rightbeweging dweept ook met de orthodoxe Kerk. Extreemrechtsen vluchtten indertijd, onder de repressie van Stalin, in de orthodoxe Kerk. Barnabas Genbrugge, priester van de orthodoxe Kerk van Gent, benadrukt: “De aanwezigen op de betoging vertegenwoordigen geenszins onze parochie. De vlag die deze jongeren meedroegen is géén ‘orthodoxe vlag’. Ze is eerder te situeren in een historisch en politiek geladen context, met verwijzingen naar het Russische keizerrijk en de Sovjetvlag. Ze wordt onder meer politiek gebruikt in verband met de oorlog in Oekraïne. U zult deze vlag nooit bij onze kerk aantreffen. Wij betreuren het wanneer religieuze symboliek wordt gebruikt in een politieke context.”

We hadden het totnogtoe enkel over landen van West-Europa. In Latijns-Amerika gaat het er nog veel heftiger aan toe. (4) In alle landen zijn er door de VS geïnspireerde evangelische groepen actief. Zij hanteren een aartsconservatieve moraal, die de extreemrechtse politici thans achternalopen. Deze zijn aan de macht in El Salvador, Argentinië, Chili, en sinds kort ook in Colombia. De nipte winnaar van de verkiezingen, Abelardo de la Espriella, verklaarde zich eerder atheïst, maar beroept zich nu op God om zich als hoeder van traditioneel gezin en vaderland te profileren. President Javier Milei van Argentinië scheert de lgbtq-beweging met pedofilie over één kam. En het beperkt zich niet tot deze vier landen. Volgens het peilingsbureau Latinobarómetro is het percentage Latijns-Amerikanen dat zich met rechts identificeert, sinds de vroege jaren 2000 nooit zo hoog geweest.

Gaan wij in Europa dezelfde weg op? Het valt geenszins uit te sluiten. De trend is aanwezig. Onze verantwoordelijkheid betreft op de eerste plaats ons eigen land en de positie van christendom en katholieke kerk tegenover autoritair rechts.

(Rob)

(1) Ralf Bodelier, “Autoritair rechts kaapt het christendom. Kerken, laat dat niet gebeuren!”, VOLZIN magazine, jaargang 25, nr.3, april 2026, p. 30-31, passim

(2) Voor wat hier volgt putten we uit AI en Wikipedia

(3) Brecht Castel, Extreemrechts geweld in Vlaanderen. Hooligans, haatzaaiers en christenen, Knack, 27 mei 2026, p.53-57

(4) Lode Delputte, Rechtse populistten triomferen in Latijns-Amerika, De Standaard 2 juli 2026, p. 14-15

4. Geloven, wat verandert dat?

Misschien hebt u het mensen ook wel al horen zeggen: ‘Vroeger was ik gelovig, maar ik heb in mijn leven al zoveel tegenslagen moeten incasseren, dat ik mijn geloof in God kwijtgeraakt ben.’ Voor anderen openen tegenslagen een weg naar een ander godsbeeld. De vraag is dan niet: hoe kan God zoveel tegenslagen laten gebeuren in één mensenleven? Maar wel: wie heeft de mensen ooit doen geloven dat geloof in God een soort levensverzekering zou zijn, die je behoedt tegen de risico’s van het leven?

Die tweede vraag nam de protestantse theologe Marion Muller-Colard (Marseille, 1978) in 2014 grondig onder de loep in haar essay *L’Autre Dieu. La Plainte, la Menace et la Grâce* (2014). Ze schreef het enkele jaren na de geboorte van haar oudste kind, dat enkele maanden na de geboorte

levensbedreigend ziek werd. Na onwezenlijke weken vol angst kwam het verlossende nieuws: haar zoontje kroop uiteindelijk door het oog van de naald en genas.

Tot haar eigen verrassing beleeft Muller-Colard na de genezing van haar kind geen euforie, maar belandt ze in een depressie, een woord dat ze in haar boek echter nauwelijks laat vallen. Ze heeft het over de 'Klacht' (la Plainte), een macht die alles in duisternis hult, die dagen kleurloos en nachten beklemmend maakt, die je uit de kring der levenden sluit en iedere zekerheid wegneemt. Ze ervaart die episode als een intense spirituele strijd, die ze doormaakt met de Bijbelse Job – het onderwerp van haar doctoraatsproefschrift – als tochtgenoot.

In die strijd maakt ze zich gaandeweg steeds meer los van religieuze systemen die God gevangen houden in categorieën van recht en onrecht, straf en beloning. Het leven is immers niet 'rechtvaardig'. Muller-Colard ontrafelt de verwarring die bij veel mensen leeft omtrent de notie 'rechtvaardigheid'. Het is effectief een verschrikking als je je kind (bijna) verliest door ziekte, maar dat heeft uiteindelijk niets met rechtvaardigheid te maken. De ene mens heeft in het leven effectief meer geluk of ongeluk dan een ander, maar dat is vaak iets wat je al dan niet overkomt, los van wat je doet of hoe je in het leven staat. Als mensengemeenschap zijn we daarin solidair: niemand is gespaard van de mogelijkheid dat het ongeluk toeslaat. Ook als je gelovig in het leven staat, geeft dat je nergens recht op. Onze werkelijkheid is op geen enkele manier gebonden aan een contract dat ons belooft dat het leven in die zin 'rechtvaardig' is. Onrechtvaardigheid bestaat effectief, als een onschuldige ondanks zijn onschuld toch veroordeeld wordt voor een rechtbank, of als een schuldige geen passende straf krijgt, maar de afwezigheid van 'rechtvaardigheid', in de andere interpretatie van het woord, betekent nog geen onrechtvaardigheid.

Croire qu'est-ce que ça change?

selon Marion Muller-Colard

Door die scherpere kijk op rechtvaardigheid ontdekt Muller-Colard uiteindelijk de genade van een 'andere God'. Ze komt helemaal los van het type godsbeelden dat stevig verankerd is gebleven in heel wat religieuze systemen, ondanks dat Job er eeuwen geleden al zo heftig tegen tekeering – en terecht. Dat 'andere' godsgeloof is er een dat opborrelt vanuit de ervaring van een Leven dat gedragen is door een goddelijk verlangen en dat gevoed wordt door de contemplatie van de schoonheid en de vreugde van het bestaan. Het is niet een geloof dat zich via catechese en geloofswaarheden laat overdragen.

L'autre Dieu was het tweede boek van Muller-Colard, en ook daarna is ze niet meer opgehouden met schrijven. Naast een hele lijst essays, romans en kinderboeken werkte ze mee aan de essayreeks 'Qu'est-ce que ça change?' van uitgeverij Labor et Fides, waarin ze haar antwoord ontvouwt op de vraag: geloven, wat verandert dat? Het is eigenlijk dezelfde vraag als elf jaar eerder in L'autre Dieu, maar dan omgekeerd: indien geloven in God je leven niet gelukkiger, veiliger, beter maakt, wat verandert het dan wél? Opnieuw vormt haar oudste zoon, inmiddels 18 jaar oud, het uitgangspunt van haar reflecties, door de sms die hij haar op een dag – of beter: midden in

de nacht, om acht over één – stuurt, met daarin de vraag: ‘Hoe kun je nog angstig zijn terwijl je toch diepgelovig bent?’

De sms blijft die nacht en in de weken erna onbeantwoord, tot ze hem zegt: ‘Ik ben je vraag niet vergeten. (...) Het is misschien het eenvoudigst als ik een boek schrijf om je een antwoord te geven.’ Zijn antwoord: een schaterlach. Het is maar wat je ‘het eenvoudigst’ vindt, denkt hij wellicht. Maar er is een bijkomende goede reden om met een boek te komen, legt ze op een van de eerste bladzijden uit: haar zoon kan toch immers onmogelijk de enige zijn die zich die vraag stelt? Veel mensen zitten ermee. Of zijn erdoor getriggerd als ze die lezen. En dus neemt ze in vijf hoofdstukken niet alleen haar zoon, maar een breed publiek van lezers mee op weg, in haar typische stijl: eenvoudig, poëtisch, beeldrijk en helder.

Om te beginnen gaat Muller-Colard in op onze nood aan troost. Daarvoor knoopt ze nauw aan bij de vraag van haar zoon, over angst – ‘zar’ in het Hebreeuws, een woord dat het betekenisveld oproept van beklemming, benauwing en de fysieke ervaring daarvan ter hoogte van de longen en de mentale spanningen in het hoofd. En nee, geloof in God verhelpt die angst niet. God is geen stoplap die de beangstigende gaten in het bestaan kan opvullen of wegwerken. Geloof biedt geen zekerheid en geloven is niet doen alsof je zeker bent. Het is een keuze, benadrukt de theologe. Een keuze uit verwondering, uit een gevoel van dankbaarheid: “Het heeft altijd te maken met die ‘dankjewel’ waarvan we niet weten tot wie we die moeten richten als ons hart geraakt wordt door schoonheid, en die ik tot God richt.”

Niet dat die schoonheid alle angsten oplost, maar ze houdt wel het perspectief open op iets voorbij de zee van angsten in ons hoofd en onze borstkas, en sterkt het vertrouwen dat er zich voorbij de horizon veilig land bevindt. Als geloven dus een antwoord biedt op onze nood aan troost, dan is het volgens de auteur op die manier: door een richting aan te geven, door in de onzekerheid en de angst altijd ook te blijven zien dat er ondanks alles vrijheid is – én daarmee gepaard ook altijd wel verantwoordelijkheid.

Muller-Colard verwijst met Paul Tillich naar de drie existentiële vormen van angst waar de mens mee te maken heeft: de angst voor het absurde, voor de dood en voor de schuld. En ze sluit zich bij hem aan dat geloven niet het achter zich laten van die drie angsten inhoudt, wel het vermogen om ze te integreren in je leven, zonder te verstarren en zonder je te betonnen in een fort van zekerheden. Het helpt haar te beseffen dat ten overstaan van die angsten de menselijke nood aan troost niet te lessen is. Dat besef herinnert haar eraan dat dus ook het geloof geen finaal bevredigend antwoord kan bieden op die nood, en dat het misleiding is te denken dat dat wel zo zou zijn. Nochtans wordt geloof door velen wel zo ingevuld, en daardoor voelt ze vaak meer aansluiting bij niet-gelovigen die eveneens die oneindige menselijke nood onder ogen zien, dan bij geloofsgenoten die zich bedienen van God als stoplap voor die angsten. Geloofsgenoten zijn in die zin niet automatisch zielsverwanten. Het doet denken aan wat bijvoorbeeld ook psychiater en zenleraar Edel Maex in zijn blogs, boeken en interviews meegeeft: dat de levensbeschouwelijke scheidslijn tussen mensen niet zozeer loopt tussen de verschillende religies, maar wel tussen mensen die hetzij met een open, hetzij met een gesloten houding in hun levensovertuiging staan.

Geloven is voor Muller-Colard “leven onder de heerschappij van de Onbekende” – mét hoofdletter, want “die ‘perfecte Onbekende’ is niet een ‘nog niet gekende’, maar ‘de Onkenbare’.” Ze besluit: “Ik behoor tot de mensen die een onaantastbare voorraad van het onkenbare nodig hebben, en misschien is het bovenal dát wat me maakt tot wat je ‘een gelovige’ zou noemen.”

Het brengt haar vanzelf tot een tweede thema: **de verhouding tussen geloven en kennen**, en de noodzaak om die twee op de juiste manier van elkaar te onderscheiden. Zo niet, dreigt enerzijds radicalisering van het geloof en anderzijds het discrediteren van de wetenschap, “twee groeiende gevaren die onze democratie bedreigen”.

De theologe maakt zich de bedenking hoe vreemd het is als mensen beweren: ‘Ik geloof alleen wat ik zie.’ Hoe courant de uitdrukking ook mag zijn, “ze is daarom niet minder verbazingwekkend”, vindt ze. Zodra je gezien hebt, is er toch geen nood meer aan geloven? Dan constateer je toch, weet je toch dat het zo is? Vanzelfsprekend legt ze hier de link met de apostel Thomas, die pas wil geloven dat Jezus verrezene is als hij de Verrezene met eigen ogen heeft gezien. Maar, merkt ze op, zien leidt niet altijd tot kennis. Zien nodigt ons uit tot interpretatie. Thomas had bij het zien van de Verrezene evengoed kunnen reageren dat wat hij zag onmogelijk was, en dat er sprake was van collectief hallucineren. Maar dat doet Thomas niet. Hij komt tot een zeer intieme vorm van (her)kennen.

Thomas komt tot een vorm van overgave, wat iets heel anders is dan cartesische zekerheid verwerven. Maar het is wel de manier waarop je als gelovige kunt zoeken naar grond onder de voeten in dit onzekere bestaan, goed beseffend dat je nooit zekerheid kunt hebben, nooit echt kunt weten. Maar het is wel grond onder de voeten die desondanks een engagement in deze wereld mogelijk maakt.

Muller-Colard borduurt verder op het thema, om uit te leggen dat zelfs in de wetenschap geloof – in de vorm van hypothesen – steeds voorafgaat aan kennen. Ook daar is er de gok, de weddenschap, het geloof dat iets zou kunnen zijn zoals men denkt of hoopt dat het is, mét de bereidheid te aanvaarden dat men zich kan vergissen. ‘**Savoir croire**’ noemt ze het. Het wonderlijke is dat zelfs wetenschappers soms zien en toch niet tot kennis komen, omdat wat ze zien, niet strookt met wat ze denken te weten en waar ze dogmatisch aan vasthouden.

Ter illustratie hiervan verwijst Muller-Colard naar de historie van de jonge Hongaarse gynaecoloog Philippe Ignace Semmelweis (1818-1865), werkzaam in het Algemeen Ziekenhuis van Wenen, dat twee kraamafdelingen telde. Op de ene dienst, waar artsen-in-opleiding tewerkgesteld waren, overleden in die tijd echter opvallend meer vrouwen in het kraambed dan op de afdeling waar vroedvrouwen werden opgeleid. Lang voor er enige wetenschappelijke kennis bestond over microben en infecties, kwam Semmelweis na grondig onderzoek tot de hypothese dat de sterfte te maken had met het feit dat de artsen-in-opleiding ook dissecties deden op lijken en zo, via hun handen die de lijken hadden aangeraakt, de dood meebrachten naar de bevallingskamer. Zijn aanbeveling was even simpel als correct: de handen wassen met een ontsmettende oplossing alvorens de kraamafdeling te betreden. De resultaten van die maatregel waren verbluffend: een reductie van het oorspronkelijke sterftcijfer van 18 à 42 procent tot een luttele 0,23 procent. Ondanks die cijfers duurde het nog veertig jaar voordat de gevestigde medische orde de inzichten van Semmelweis algemeen toepaste. Dat dat zolang duurde, was louter een kwestie van wetenschappelijke en wellicht ook persoonlijke hoogmoed. Dus nee, zien leidt niet altijd tot geloven en/of tot kennis. Muller-Colard trekt de lijn door naar de huidige klimaatverandering, waar we ook al lang alle kennis over hebben, en desondanks aarzelen om daaruit evidente conclusies te trekken en praktische maatregelen door te voeren.

We hebben volgens Muller-Colard daarom nood aan iets dat we ‘savoir croire’ kunnen noemen, analoog aan ‘savoir faire’ en ‘savoir vivre’. Die geven aan de menselijke omgangsvormen en levenswijze een zekere kwaliteit, integriteit en betrouwbaarheid, en zijn voordelig voor zowel het individu als de mensengemeenschap. ‘Savoir croire’ houdt dan onder meer in dat je altijd beseft dat geloof over geloven gaat en niet in de val trapt te denken dat je weet. Beseffen dat je door te geloven eigenlijk **een gok** waagt.

Vanuit die houding biedt geloof ook altijd ruimte voor anderen. Want al kiezen mensen voor een bepaalde gemeenschap waarbinnen ze hun geloof willen beleven, de gemeenschappelijkheid (Muller-Colard spreekt van ‘common sense’) ligt niet in het lidmaatschap van een gedeelde geloofsovertuiging, wel in die open ruimte van het savoir croire. Hiermee grijpt ze terug naar het

belang van een open houding. Dat is waar we elkaar steeds kunnen vinden, dankzij ons universele redelijk vermogen en op voorwaarde dat er vertrouwen is.

Met de vaccinatiecampagnes tijdens de coronapandemie als actueel voorbeeld, benadrukt Muller-Colard hoezeer ook wetenschappers en politici blij moeten geven van *savoir croire*: er moet steeds duidelijk worden aangegeven waar de grenzen tussen weten en geloven zich bevinden, en toegeven dat er beslissingen worden genomen op basis van een rationeel goed onderbouwde gok. Wanneer je hypothesen als kennis gaat poneren en wie daar twijfels bij heeft, als dom of immoreel bestempelt, is het moeilijk om vertrouwen te verdienen, en dan gaat de deur naar complotdenken vanzelf open. In onze samenleving, waar we met steeds meer mensen steeds meer onderling afhankelijk zijn van elkaar, is dat *savoir croire* een democratische plicht, vindt Muller-Colard.

Ook vertrouwen is een gok, maar als vertrouwen geschonden wordt, betekent dat niet dat het voorgoed onmogelijk is ooit nog te vertrouwen. Met een anekdote over haar jongste zoon illustreert de auteur dat heel mooi: op een dag spreekt een man hem aan in het station om een biljet van twintig euro te wisselen in munten. De jongen geeft de man de nodige munten, maar die neemt de benen zonder hem eerst het biljet te geven. Achteraf verwijt de zoon zichzelf dat hij naïef is geweest en is hij boos op zichzelf. Maar zijn moeder is trots op hem: niet haar zoon heeft verkeerd gehandeld, wel degene die het bedrog heeft gepleegd – bedrog tegenover hem en daarmee tegelijk ook tegenover de hele samenleving waarvan vertrouwen het cement vormt. “Vertrouwen is het tegenovergestelde van zich veilig stellen. Het is risico nemen”, citeert Muller-Colard de Zwitserse schrijver en dichter Georges Haldas. Vertrouwen dat geschonden is geweest, blijft integer. Het heeft niet gefaald en zal een volgende keer opnieuw de gok wagen. “Vertrouwen zonder risico is geen vertrouwen meer”, aldus nogmaals Georges Haldas. Wie vertrouwen gelijkstelt met goedgelovigheid, neigt vanzelf naar cynisme. Maar op cynisme kun je geen gemeenschap bouwen. “Geloven is niet alleen een gok, maar ook kant kiezen – de beste kant, om de wereld een beetje in een deugdelijke baan te sturen, en niet richting een ‘vicieuze (in de dubbele betekenis van eindeloos en ondeugdelijk) cirkel’. Want geloven, dat is ook tegenover eender welke onderneming het minimale engagement opbrengen dat nodig is om het een kans op slagen te geven.”

Geloof is in zekere zin dus altijd en noodzakelijk aanwezig. Wat haar eigen geloof betreft, geeft Muller-Colard toe dat het in feite “behoorlijk minimalistisch” is, “maar voldoende om van mij een gelovige te maken in de religieuze betekenis van het woord: ik geloof dat de wereld zoals die zich aan mij toont, niet louter het resultaat is van een aaneenschakeling van biochemische toevalligheden.” Voor de inhoud van haar geloof valt ze terug op de protestantse **gemeenschap** en de traditie die haar is geschonken en waaraan ze zich heeft toevertrouwd: de woorden en teksten van anderen die haar zijn voorgegaan, en die schrijven over de wereld en de mensen als iets dat gewenst is, waarnaar verlangd is. Teksten waarvan “de lectuur al de poriën van mijn wezen verwijdt om de wereld en de schoonheid binnen te laten, een zotte tederheid voor die narratieve soort die de mensheid is.” Geloven is voor Muller-Colard een voortdurend werk in progress, met als vertrekpunt dat het leven wezenlijk verlangen is. Het is haar persoonlijke maxime: “Niets willen, maar excessief verlangen.”

In het slothoofdstuk keert Muller-Colard terug naar de intrinsieke samenhang van geloof en **onzekerheid**, en naar de beginvraag: als geloven niet de angst wegneemt, wat verandert het dan wel? Haar antwoord is simpel: “Het verhindert de wanhoop. Het verhindert de idee te volgen dat de horizon gesloten is.” Dat toont zich vanaf de allereerste letter in de Hebreeuwse Bijbel: een ‘beth’ – een letter die zich grafisch opent van rechts naar links, dus in de leesrichting van de tekst. Dat de Bijbel begint met de tweede letter van het Hebreeuwse alfabet, en niet met de eerste, de aleph (die grafisch in alle richtingen openheid suggereert, zowel verticaal als horizontaal, zoals de X in het Latijnse alfabet), herinnert aan het onkenbare, dat aan alle begin voorafgaat.

Ze citeert op de laatste bladzijde van haar essay Hannah Arendt:

“Het nieuwe heeft altijd de verpletterende cijfers van de kansberekening tegen zich, alsook de waarschijnlijkheid ervan, die aan de zekerheid grenst. Het nieuwe verschijnt daarom altijd als een mirakel.”

En vervolgens geeft ze haar zoon – en haar lezers – tot slot deze gedachte mee: =

“Indien de onzekerheid je beangstigt, is het altijd toegestaan om te geloven dat ze in jouw voordeel speelt. Want geloven verandert de onzekerheid in mogelijkheid.”

Frederique Vanneuville

5. Klein verhaal

Vijf minuten eerder waren we voor elkaar twee wildvreemde vrouwen en even later riepen we elkaar vriendschappelijk na:

‘Wees toch maar voorzichtig!’ en ‘Kom veilig thuis’ !

We stonden naast elkaar in de fietsenstalling van de supermarkt, elk een goedgevulde winkelkar naast ons... Ik begon erover dat het elke keer een wedstrijdje is om alles mee te krijgen in de fietstassen. Zij beaamde de stelling en zei dat het haar wel lukte. Ze had ook nog altijd haar geheim wapen, zei ze en toverde een klein stoffen bolletje om tot een vrij grote draagtas die ze vulde en op haar bagagerek en over haar fietstassen zette en vastmaakte met een stevige snelbinder! Ik toonde haar mijn grote draagtas die onderin mijn fietstas lag en waarmee ik dezelfde truc kon uitvoeren als ik mij overschat had bij de aankopen...Een kleine, vriendelijke babbel...zomaar!

We hebben er een gewoonte van gemaakt om mensen te groeten, zeker in onze buurt als we wandelen of het park mooimaken. En zo hebben we vaak kleine gesprekjes, die niet zonder betekenis zijn...

Een vrouw uit de wijk, die we alleen kennen van het voorbijwandelen en groeten, vertelt ons zomaar dat ze een kankerbehandeling moet ondergaan... Daar staan we even bij stil...

Een koppel dat vroeger in de buurt woonde en hier nu nog vaak komt wandelen, kijkt in het voorbijkomen of ze beweging zien in of rond het huis... We zwaaien enthousiast naar elkaar. We kennen hen alleen van gesprekjes op straat...

Op een wandeling komt een auto naast ons gereden, het raampje gaat open en de bestuurster zegt, duidelijk aangedaan: Max is dood... Voor ons was Max een dikke, trage hond...voor haar jarenlang haar huisvriend...We moeten er even samen bij stilstaan...

We ontmoeten nogal wat hondenbaasjes die hun viervoeter uitlaten en dat beestje is vaak een aanleiding tot een gesprekje. Mensen fleuren op als ze aangesproken worden en over hun hond kunnen vertellen...

Grootouders met hun kleinkinderen in de speeltuin... Altijd succes!

Een oudere man op zijn driewielfiets maakt graag een praatje, over zijn kleurrijk leven...

Waarom komen deze gesprekjes me net nu voor de geest?

Ik zit in de wachtzaal van het ziekenhuis en onderging met verbazing een geautomatiseerd onderzoek. De dame van het secretariaat verwees me vriendelijk naar een soort kast, ik hoefde alleen de gewenste taal in te toetsen en de rest zou zich vanzelf duidelijk maken.

En inderdaad: op een scherm verschenen de instructies. Ik moest mijn stickercode scannen, werd gevraagd naar mijn lengte, moest rechtstaan op de voetafdrukken op de grond en kreeg mijn gewicht en BMI op het scherm te zien, ik werd gevraagd mijn linkerarm in een soort zak te steken die zich opblies en ik kreeg mijn bloeddruk en hartslag te zien... Tenslotte kon ik met een druk op de knop mijn ticket met alle gegevens afdrukken en meenemen naar de dokter.... Ze maken er hier geen woorden aan vuil, bedacht ik ... Helaas.

Nog groter was mijn verbazing toen een verpleegster voorbij zoefde. Staande op een soort heftruckje vervoerde ze een rolstoel met daarin een bejaarde man ... De afstand tussen hen beide, de snelheid en het gezoem verhinderen elk gesprek...

Gelukkig ontmoet ik hier ook veel vriendelijke zorgverleners mét aandacht voor de patiënt.

Ik ben ervan overtuigd dat de kleine vriendelijkheid en nabijheid van mensen zoveel verschil kan maken. In je buurt en al zeker in de zorg, waar iedereen toch altijd met vragen en zorgen zit... Die komen meestal voor of na de consultatie bij de arts als er wat meer tijd en ruimte voor is...

Iemand die luistert en met jou een klein en vriendelijk gesprek voert...

Het kan je dag kleur geven...

Greta

6. Over 'Dagelijkse' ontmenselijking

Magna cum reverentia Deus creavit hominem

Voel je je ook machteloos bij al die aan de gang zijnde oorlogen? We wijzen dan met een beschuldigende vinger naar de machtigen der aarde die deze gruwel veroorzaken. Toch staan wijzelf niet zomaar aan de zijlijn. Dehumanisering of ontmenselijking maakt oorlog en geweld mogelijk. In welke mate maken ook wij ons daar schuldig aan?

Sociaalpsychologisch onderzoek toont aan dat ontmenselijking vaak begint in het klein, in subtiele gedachten, blikken en woorden. We merken ze nauwelijks op, maar ze kunnen iedereen beïnvloeden en leiden tot collectieve explosies van geweld. Vera Hoorens en Christophe Busch gaven een sociaalpsychologische en maatschappelijke kijk op de mechanismen achter ontmenselijking en collectief geweld.

Dr. Vera Hoorens neemt als eerste het woord. (1) Er bestaan twee soorten ontmenselijking. Bij animalistische dehumanisering ziet men mensen (meer dan anderen) als dieren. Zo gaat het er aan toe in oorlogen, in de omgang met de vijand. Animalistische dehumanisering leidt tot collectief geweld. De mechanistische dehumanisering doet dat niet, maar bejegt mensen wel als levenloze objecten, instrumenten of machines. Dit gebeurt bijvoorbeeld in een medische of professionele context.

Ontmenselijking uit zich expliciet in het taalgebruik. In het ene geval door een mens rechtstreeks gelijk te stellen of te vergelijken met dieren of objecten. (2) In het andere geval door een mens aan te duiden als een ziekte. Maar ook impliciet: door bij die ander menselijke emoties of verlangens te ontkennen.

Als mensen benoemd worden als honden of apen, dan blijft daar altijd iets van hangen. Ook bij metaforen zoals 'Ze kweken als konijnen'. Soms gebeurt het subtiel: door aan mensen eigenschappen toe te schrijven die aan dieren doen denken. Zo stelden de ouders van de vlogfamilie Bellina, in een sloppenwijk in Zuid-Afrika opgetogen vast: "Ze zijn niet schuw".

Wie wordt er vooral ontmenselijkt? Lagere statusgroepen zoals daklozen en druggebruikers zijn het voorwerp van animalistische dehumanisering. Uit neurowetenschappelijk onderzoek blijkt dat bepaalde delen van de hersenen bij het zien van deze groepen op een andere manier gaan reageren. Hetzelfde gebeurt bij ook sommige 'uitgroepen':

- bij conflicten, bv. gevangenen in een oorlog,
- mensen die als bedreiging worden ervaren, bv. migranten,
- bij rivaliteit, bv. politieke tegenstanders,
- bij (historische) verantwoordelijkheid voor onderdrukking, bv. mensen van kleur.

De tweede vorm, de mechanistische dehumanisering, gebeurt bij mensen die als instrument worden gezien: door sommige werkgevers of aandeelhouders. Of als computer of robot: door sommige klanten. Of als te repareren machine: door zorg- en hulpverleners. We behoren altijd tot iemands 'uitgroep'. En komen allen in situaties met risico's op ontmenselijking.

Wie dehumaniseert? Vooral mensen met bepaalde persoonlijkheidskenmerken: narcisten en psychopaten. Ook mensen met bepaalde ideologie en maatschappijvisie. Met bepaalde vormen van nationalisme. En met sociale dominantie-oriëntatie (d.w.z. mensen die gehecht zijn aan hiërarchie of die behoren tot een ingroep met hoge rang). We doen het allemaal. Wanneer we iemand zien als rariteit, of aan een bedelaar voorbijlopen zonder die aan te kijken.

Leidt vermenselijking van dieren tot dehumanisering van mensen? Integendeel, zo wijst onderzoek uit. Wie minder een kloof ziet tussen mens en dier dehumaniseert groepen mensen minder. Gewezen worden op de gelijkenis tussen mens en dier verhoogt de bekommernis om gemarginaliseerde groepen.

Leidt vermenselijking van dingen tot dehumanisering van mensen? Bijvoorbeeld het vermensen van AI. Daarover bestaat nog maar weinig onderzoek. Voorlopig is het antwoord 'ja'.

Wat zijn de gevolgen van dehumanisering?

Animalistische dehumanisering leidt tot minder bereidheid om te helpen, minder vergevingsgezindheid en tot meer steun voor harde straf en vergelding van (vermeende) misdrijven. Mechanistische dehumanisering leidt tot minder aandacht voor het comfort en het welbevinden van de ontmenselijkte personen, tot het onderschatten van hun gevoeligheid voor emotionele en fysieke pijn en tot hogere eisen aan vlekkeloos functioneren.

Wat zijn de gevolgen voor wie gedehumaniseerd wordt? Psychologische behoeften (zoals verbondenheid en zelfwaardering) en secundaire emoties worden minder serieus genomen. Men houdt geen rekening met de menselijke verlangens van die persoon. De gevolgen hiervan zijn:

- Negatieve emoties (verdriet, woede)
- Zelf-dehumanisering
- Wederzijdse dehumanisering
- Intergroepsconflict & agressie: ontmenselijking leidt tot wreedheid.

Dr. Christophe Busch is op de lezing de tweede spreker (3). Hij ziet dehumanisatie aanwezig in elke samenleving. Collectief geweld ontstaat wanneer mensen afglijden in hun denken, gevoelens en handelen. Door te dehumaniseren gaan ze geweld zien als een legitiem instrument. Hiervan bestaan bergen historisch materiaal. Een treffend voorbeeld: de propagandafilm 'De eeuwige jood'. De film eindigt niet toevallig met een rituele slachting. Ontmenselijken gooit remmen los. De ander valt buiten de kring van morele verplichting.

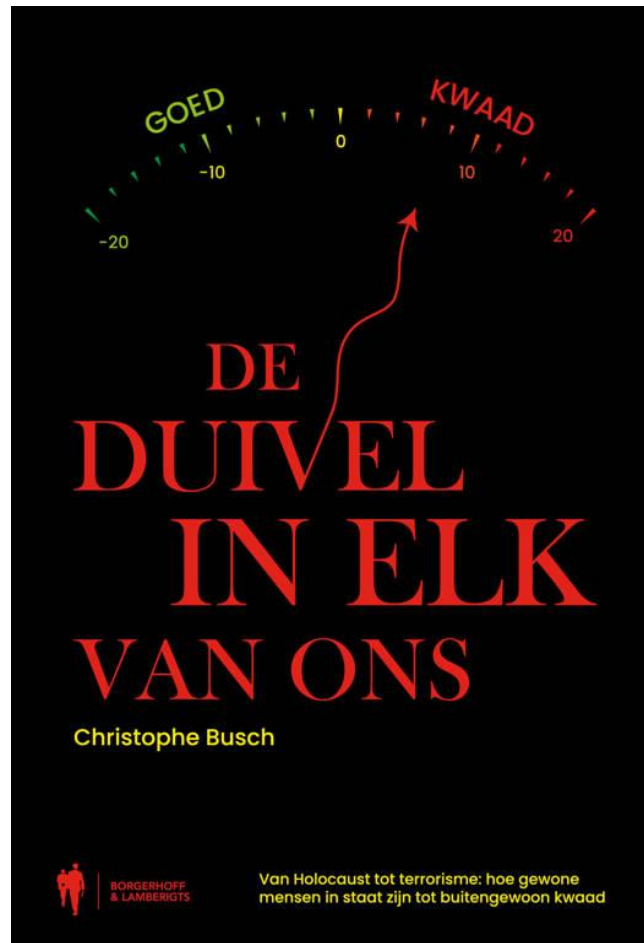
Hoe komt het dat de tegenstelling tussen Vlamingen en Walen niet tot gewelduitbarstingen geleid heeft? Omdat er méér moet zijn om dodelijk geweld te plegen. Met name toxicificatie: de ander wordt niet alleen minder mens, maar ook een dodelijk gevaar. De jood is bijvoorbeeld ziekteverwekkend. De andere groep valt buiten het morele universum. Terwijl er wel moraliteit is voor de eigen groep. Bij dehumanisering wordt geweld niet vanzelfsprekend, maar wel denkbaarder. Maar als daarenboven de anderen als een dodelijk gevaar worden gezien, is geweld niet enkel mogelijk, maar zelfs noodzakelijk. De ander is een gif geworden, een ziekte, parasiet, kanker, met kans op besmetting.

Toxicificatie gebeurt op twee niveaus: de ander is een bedreiging voor het ideaal (voor volk, ras, natie, revolutie, orde, toekomst) en voor het eigen overleven. Gevoelens als angst en walging worden aangesproken. Men wordt opgevoed om weg te kijken. De vernietiging van deze groep wordt beschouwd als zelfverdediging. Waarbij ook hun kinderen als een bedreiging worden gezien.

In april 1994 riep de Rwandese Radio Mille Collines op om 'de kakkerlakken' te verdelgen. Hier werd technologie gebruikt om de toxicificatie te bewerken. Iets gelijkaardigs gebeurde in de Balkanoorlogen: "We vechten tegen dieren." Hier werden neutraliseringstechnieken toegepast, zowel vóór als na de feiten. Dit is een manier van denken waarmee remmingen worden geneutraliseerd. "Eigenlijk moeten we ons beschermen." Op die manier worden emoties opgewekt. Die spelen een rol in het radicaliseringsproces. Bij de plegers zelf vind je uiteindelijk niets abnormaals. Zoek het geweld niet bij het individu, maar in het proces. Het zijn rollen en systemen die het geweld faciliteren.

Ook het kwaad van de nazi's werd als demonisch gebrandmerkt: "Het beest van Bergen-Belsen is gevangen." Het is pas in de jaren 1960 dat men heeft ontdekt dat daderschap een keten is. Christophe Busch maakte dit aanschouwelijk door in de sessie alle aanwezigen een nummer te geven. Nummer één kreeg de opdracht te doden maar moest die niet zelf uitvoeren, maar hem enkel doorgeven aan zijn buur. Pas de laatste in de rij moest die opdracht effectief uitvoeren. Wie is dan schuldig?

Doodgewone mensen zijn in staat tot afschuwelijke daden. Tot die conclusie kwam de Duits-Amerikaanse filosoof Hannah Arendt toen ze in 1961 het proces tegen nazi-kopstuk Adolf Eichmann volgde. Eichmann, een van de architecten van de Holocaust, bleek in werkelijkheid een saaie kantoorklerk. In haar verslag van het proces, Eichmann in Jeruzalem, munt Arendt daarom de term 'banaliteit van het kwaad'. Hiermee breekt ze met het demonische daderbeeld. De oorsprong van het kwaad zit in de gedachteloosheid. Eichmann sprak 'ambtenarees'. Collectief geweld is een samenspel van veel factoren in een complexe

samenleving. Dit samenspel maakt mensen gedachteloos. Je kan bureaucraat zijn én racist.

Als je wereldbeeld je zegt dat de wereld op ras gebaseerd is, en dit gebeurt met de nodige angst, wrok en walging, dan ga je een bepaald gedrag vanzelfsprekend vinden. Kwaad is complex. Er zijn veel motivaties, maar die gebeuren in een kader, een context. De taak van Eichmann was: Duitsland jodenvrij te maken. Dit gebeurde achtereenvolgens door emigratie, deportatie, tot tenslotte exterminatie.

“Magna cum reverentia Deus creavit hominem.” Deze Latijnse uitdrukking betekent: "God heeft de mens met grote eerbied (ontzag, respect) geschapen." Ze was het levensmotto van directeur Jozef Noterdaeme van Torhout. Een zin die de waardigheid van de mens onderstreept. Hij staat in schril contrast met ontmenselijking of dehumanisering. Het is de taak van elk van ons om een evangelisch wereldbeeld te ontwikkelen, te beleven en te verspreiden. Dat huldigt de waardigheid van ieder mens, zonder uitzondering. Het is tegengesteld aan wat, haast ongemerkt, een bepaalde publieke opinie dicteert.

(Rob)

(1) Prof. Dr. Vera Hoorens, Een sociaalpsychologische kijk op 'dagelijkse' ontmenselijking, lezing op 27 april 2026, KU Leuven KULAK

(2) Bewakers plassen op gevangenen, gooien eten naar hen 'alsof het honden zijn' en dwingen hen zich 'als beesten' te gedragen. Een Israëlische klokkenluider getuigde dat cipers 'Palestijnen ontdoen van alles wat lijkt op menselijkheid' (VN-rapporteur Francesca Albanese in De Standaard, 11 mei 2026, p. 7)

(3) Dr. Christophe Busch, 'De duivel in elk van ons', Borgerhoff & Lambergits, 2021

7. Herstel mijn huis

Franciscus van Assisi overleed precies acht eeuwen geleden, op 3 oktober 1226. De man blijft onthutsend actueel.

“Herstel mijn huis”: met deze woorden ontving hij zijn roeping van een crucifix in de vervallen San Damiano-kapel. Hij vatte dit aanvankelijk letterlijk op en restaureerde het fysieke kerkje. Toen realiseerde hij zich dat het ging om het vernieuwen van de kerk als geloofsgemeenschap. Franciscus deed het metterdaad.

In ons eigenste bisdom is de kerk te veel met zichzelf bezig. 'Als de kerk niet dient, dient ze tot niets.' In welke mate bekommeren de plaatselijke gemeenschappen zich om wie getroffen worden door de recente regeringsmaatregelen?

“Herstel mijn huis”. ‘Laudato Si’ heeft als ondertitel ‘*Over de zorg voor ons gemeenschappelijk huis*’. Waar blijft in ons bisdom de kerk die op de bres staat tegen de klimaatontwrichting? Dat moeder aarde geschonden wordt is voor haar geen prioriteit. Laat ons de erfenis van Luc Vankrunkelsven daadwerkelijk in ere houden.

En dan hebben we het nog niet gehad over Franciscus' vredegroet: “Pax et bonum, vrede en alle goeds”. Deze woorden zijn in onze tijd zowel een opdracht – vrede is te doen – als een toezegging van hoop. Die twee gaan ten andere onlosmakelijk samen.

8. Bisschop Bonny fileert

In het boek *Bisschop op de brug* schemeren de plannen al door die bisschop Johan Bonny de komende jaren wil verwezenlijken en die geconcretiseerd worden in zijn pastorale brief van 19 maart 2026. Het meest opvallend daarin is het voornemen om tegen 2028 enkele gehuwde mannen tot priester te wijden.

Waar blijven de andere bisschoppen?

Bisschop Bonny fileert rol van de Kerk

Op woensdag 18 maart modereerde journalist Joël De Ceulaer in de kathedraal van Antwerpen een gesprek met imam Khalid Benhaddou en bisschop Johan Bonny over de inhoud van *Bisschop op de brug*. De dag voordien had bisschop Bonny zijn 'pastorale brief' voorgesteld op de jaarlijkse ontmoeting van alle priesters van zijn bisdom in de abdij van Averbode. Op 18 maart zelf stelde hij de brief voor aan de uitgebreide bisschopsraad. De eigenlijke publicatie volgde op 19 maart, het feest van Sint-Jozef, en dus een dag na de voorstelling van het boek.

Bruggen

De titel van de pastorale brief luidt: Implementatie van het synodaal proces in het bisdom Antwerpen. De titel van het boek van bisschop Bonny ligt minder voor de hand. In Antwerpen ligt immers geen brug over de Schelde. Het is een metafoor die als een rode draad door het boek loopt en geïnspireerd is door het kortverhaal *De brug met drie bogen* van de Albanese schrijver Ismail Kadare (1936-2024). "De novelle vertelt wat het inhoudt een brug tussen culturen te bouwen en brengt het verhaal van het verzet tegen bruggen wegens de risico's en de gevaren die ze met zich kunnen meebrengen", aldus de bisschop.

"Ik reken de twee oevers tot mijn Kerk"

Volgens hem zijn er binnen de Kerk ook mensen die tegen een brug zijn. Om politieke connotaties te vermijden en niet te veel te verwijzen naar de gebruikelijke terminologie in Antwerpen, spreekt Bonny niet over een 'linker-' en een 'rechteroever', maar van 'de ene' en 'de andere' oever. De 'ene oever' is die van de secularisatie en het atheïsme. De 'andere' oever is die van de godsdiensten, zoals die door christenen uit andere delen van de wereld worden beleefd, evenals andere religies zoals het jodendom en de islam. "Ik reken de twee oevers tot mijn Kerk", benadrukte Bonny tijdens de voorstelling van zijn werk, dat geen autobiografie is maar wel autobiografische elementen bevat.

Sint-Paulus

In het boek besteedt de bisschop veel aandacht aan de figuur van Sint-Paulus, die hij ook beschouwt als een bruggenbouwer, en wel tussen joden en Grieken. Bonny focust vooral op het schilderij *De bekering van Sint-Paulus* van Caravaggio (1571-1610), dat op de achterflap staat afgebeeld. Sint-Paulus is op de weg naar Damascus letterlijk van zijn paard gevallen en ligt, omstraald door licht, op de grond.

De Kerk is in de ogen van Bonny figuurlijk van haar paard gevallen na de schandalen rond seksueel misbruik van kinderen, zeker in ons land. Hij neemt echter ook de Kerk in het algemeen onder de loep en gaat daarbij geen enkel gevoelig thema uit de weg. Integendeel: “Waar mensen zich vaak ergeren bij de kerk is haar grote ‘gelijk’”, schrijft hij. “Wanneer wordt dat ‘gelijk’ een probleem? Wanneer godsdienstige leiders er schrijlings bovenop gaan zitten, zoals Paulus op zijn paard, en ermee ten strijde trekken.” Hij had op dit punt de Engelse uitdrukking ‘get off your high horse’ kunnen gebruiken, die wordt gebruikt om mensen aan te klagen die op anderen neerkijken. Tussen de regels leest men dat dit binnen de Kerk nog altijd gebeurt.

Dieptepunt

Bonny noemt in zijn boek openlijk man en paard, verbloemt niets en noemt een kat een kat. Hij beschrijft een voorval uit 2015 waarbij hij in het Vaticaan op de vingers werd getikt voor een tekst die hij had geschreven. Volgens hem hadden zijn gesprekspartners die tekst wellicht niet eens gelezen. Hun refrein luidde: “Het staat zo in de catechismus. Het staat zo in Humanae Vitae.”

Vorige week noemde Bonny die ervaring, na enig aandringen van de moderator, het “dieptepunt in mijn kerkelijke ervaring” en iets dat “er toch een keer uit moest”.

Verantwoordelijkheid

In het boek stelt hij de retorische vraag wie er verantwoordelijk is voor het slaan van bruggen tussen de twee oevers. “Een bisschop kan niet wachten tot alle bisschoppen ter wereld, met inbegrip van de paus, dezelfde gedachte delen, alvorens de beslissingen te nemen die zich bij hem opdringen.”

“Er zal iets als een ‘theologie na Gaza’ nodig zijn.”

Hij verwijst daarbij naar enkele “onbegrijpelijke dossiers uit de voorbije decennia” waarop Rome “koppig ‘neen’” antwoordde. Dat ‘neen’ had betrekking op voorbehoedsmiddelen, in-vitrofertilisatie, abortus, euthanasie, de wijding van vrouwen, de priesterwijding van gehuwde mannen, communie voor hertrouwde gescheidenen of ongehuwd samenwonenden, de erkenning of zegening van homoparen en regionale synodale processen. In zijn pastorale brief stelt hij zelf tegen 2028 de wijding van enkele gehuwde mannen in het vooruitzicht.

Vanuit dat perspectief had de titel van het boek ook Bisschop op de bres kunnen luiden.

Olifant in de kamer

Bonny besteedt ook ruim aandacht aan de oecumene en de interreligieuze dialoog, vandaar de aanwezigheid van Khalid Benhaddou bij de boekvoorstelling De “olifant in de kamer” in de joods-christelijke dialoog is volgens hem de oorlogsgruwel in Israël en de Palestijnse gebieden. “Er zal iets als een ‘theologie na Gaza’ nodig zijn”, stelt de bisschop.

Het boek gaat niet in op de oorlog tussen de VS, Israël en Iran, aangezien die pas na het afronden van het manuscript losbarstte. De figuur van Donald Trump komt slechts kort aan bod, al noemde Bonny hem tijdens de voorstelling “op dit moment de grootste bedreiging voor het christendom”, een uitspraak die de aanwezigen deed opschrikken.

Spreidstand

“De brug met drie bogen heb ik al een paar keer herlezen. Als metafoor. Zijn bruggen een zegen of een vloek? Je kunt ze liefhebben of haten, maar zonder bruggen lukt het ons niet. Dat is de rode draad van dit boek”, schrijft de in 1955 geboren Antwerpse bisschop in zijn woord vooraf.

Het boek is voortgevloeid uit gesprekken die voormalig Tertio-hoofdredacteur Emmanuel Van Lierde enkele jaren geleden met hem voerde en vervolgens uitschreef, zonder als ghostwriter op te treden. De hand van de bisschop blijkt onder meer uit de soms culinaire terminologie.

De spreidstand tussen de beide oevers houdt hem naar eigen zeggen sterk bezig. “Zeker nu ik de kaap van zeventig jaar net voorbij ben en stilaan mag spreken uit eigen ervaring.” Over vier jaar kan hij in theorie zijn ambt neerleggen. In dit openhartige boek fileert hij de Kerk scherp – iets wat op de ene oever van de (binnen)kerkelijke brug zal worden toegejuicht, maar op de andere wellicht op kritiek zal stuiten.

Ludwig De Vocht

Johan Bonny,
Bisschop op de brug,
Manteau, Antwerpen, 2026, 205 blz.

9. De ontmanteling van USAID

Donald Trump wekt spot op, ergernis en talrijke andere negatieve gevoelens. Omwille van zijn onberekenbaarheid en zijn ziekelijk narcisme. Laat ons toch vooral stilstaan bij zijn immorele beslissingen die mensenlevens kosten en bij de puinhoop die hij ongetwijfeld ooit zal achterlaten. En ons de vraag stellen naar onze eigen verantwoordelijkheid op deze terreinen.

Nummer één: USAID. De meeste mensen hier bij ons weten niet wat dit letterwoord betekent. Niet verwonderlijk. In de doorsnee media komt het zelden aan bod. En het spreekt weinig tot de verbeelding. Ten onrechte.

Het United States Agency for International Development (USAID) is een Amerikaans agentschap, onder begeleiding van het ministerie van buitenlandse zaken. Het voert het Amerikaans programma uit voor ontwikkelingssamenwerking.

USAID ging van start met een wet van het Amerikaanse Congres. In september 1961 ondertekende president Kennedy de Foreign Assistance Act, die de oprichting van één centraal agentschap voor de coördinatie van

buitenlandse hulp verplicht stelde. Het speelde een cruciale rol in de wereldwijde financiering van humanitaire hulp en ontwikkelingshulp. De organisatie was actief in meer dan 120 landen en leverde steun op het gebied van onderwijs, gezondheidszorg, voedselvoorziening en vluchtelingenhelp.

Deze rol werd versterkt door de financiële steun die de VS aan USAID levert, wat leidde tot een significante impact op de wereldwijde ontwikkelingshulp. USAID was verantwoordelijk voor ongeveer 40 procent van alle hulp die wereldwijd wordt geleverd.

Het USAID werd tijdens het tweede presidentschap van Donald Trump 'gereorganiseerd'. In januari 2025 beval hij een bijna volledige bevrozing van de buitenlandse hulp, gevolgd door het op non-actief stellen van de meeste werknemers. Hij schrapte meer dan 80% van de Amerikaanse ontwikkelingshulp. Wat werd verkocht als een besparing, blijkt vandaag een humanitaire schokgolf.

Gie Goris

De Amerikaanse organisatie die 64 jaar lang wereldwijd voor meer gezondheid, democratie en economische groei moest zorgen en ook voor minder armoede, werd met één pennentrek ontmanteld. Programma's voor gezondheidszorg, klimaatbescherming en voedselzekerheid kwamen abrupt tot stilstand. Noodhulp werd van de ene dag op de andere stopgezet. Volgens experts stierven sinds de besparingen al meer dan 600.000 mensen aan behandelbare ziekten. Het toonaangevende medische tijdschrift The Lancet waarschuwt dat deze ingreep tegen 2030 kan leiden tot zo 'n 14 miljoen vermijdbare sterfgevallen, waarvan 4,5 miljoen onder kinderen jonger dan 5 jaar.

Waarom deze ingreep? Omdat USAID duur en inefficiënt zou zijn. En vooral omdat de projecten zouden ingaan tegen de Amerikaanse belangen. Nochtans waren de US altijd al belangrijker dan de aid. Gie Goris beschrijft dit in zijn artikel 'Honger als opportuniteit, hulp als businessmodel'.

De reacties op de sluiting van USAID kan je onderverdelen in vier categorieën.

- Eerst zijn er de vele reacties van groepen die klagen over het stopzetten van 'levensreddende hulp'.
- Ten tweede zijn er degenen die vrezen dat Rusland of China de leemte zullen vullen die gecreëerd wordt door de beslissing van de VS.
- Een derde soort reacties komt van mensen die blij zijn dat er nu minder geld verspild zal worden die de Amerikanen toch niet ten goede zullen komen. 'America first', weet je wel.
- En ten slotte is er het kamp van degenen die al decennia ijveren voor het opdoeken van USAID omdat de organisatie "onderdeel is van het Amerikaanse imperialisme".

J. F. Kennedy argumenteerde dat USAID nodig was, niet alleen om de middelen efficiënter en effectiever te besteden, maar dat het ook van belang was voor zowel de arme meerderheid in de wereld als voor de Amerikanen. Ontwikkeling, onderlijnde hij, was in het Amerikaans eigenbelang: "Want wijdverbreide armoede en chaos leiden tot het ineensstorten van bestaande politieke en sociale structuren, wat onvermijdelijk zou leiden tot meer totalitarisme in elke zwakke en onstabiele

regio. Daardoor zou onze eigen veiligheid in gevaar komen en onze eigen welvaart ondermijnd worden.”

Reeds in 1949 riep president Harry Truman op om werk te maken van ontwikkelingshulp. Hij noemde daarbij twee redenen: “het creëren van markten voor de VS door armoede te verminderen en productie te verhogen in ontwikkelingslanden. En twee: het verminderen van de dreiging van het communisme door landen te helpen floreren onder het kapitalisme.”

De programma's van USAID waren van meet af aan controversieel. Eén van haar eerste programma's, Alliance for Progress, was gericht op Latijns-Amerika en hield in dat industrieën geprivatiseerd en landhervormingen tegengehouden moesten worden. In Panama werden politiemensen 'bijgeschoold' om beter orde en stabiliteit te handhaven.

De programma's van USAID in Azië waren nog meer bedoeld om de aantrekkingskracht van het communistisch gedachtegoed tegen te gaan. Eind de jaren 1960 werd Vietnam de grote slokop van ontwikkelingsmiddelen. De keuzes van de Amerikaanse ontwikkelingshulp raakten meer en meer gepolitiseerd. Tussen 1945 en 2023 kregen Israël, Egypte, het vroegere

Zuid-Vietnam, Afghanistan, Zuid-Korea en tenslotte Oekraïne de meeste hulp.

Maar het ging niet louter om politieke regimes. Het ging vooral om economie: vrijhandel en toegang tot markten. Zo kreeg India, bij een grote hongersnood in 1967, pas graan en landbouwtechnologie van de VS, toen het een liberalisering doorvoerde in de landbouwsector. India moest immers een afzetmarkt worden voor Amerikaanse industriële landbouwproducten.

De agressieve liberaliseringsagenda van haar ontwikkelingshulp bleef niet beperkt tot de Koude Oorlogsjaren. De ontwikkelingssamenwerking werd trouwens zelf geprivatiseerd. Het hoofd van USAID onder president Biden gebruikte de term 'hulp-industrieel complex' om duidelijk te maken dat er gewerkt werd met veel grote internationale organisaties en Amerikaanse onderaannemers.

Waren we verrast, toen Musk en Trump met de sloophamer door de internationale hulpprogramma's gingen?, vroeg ontwikkelingsstrateeg Ali Al Mikdad zich in 2025 af. Neen, antwoordt hij zelf, we zagen het aankomen. In een reactie op het wegvallen van de Amerikaanse hulp schreef hij: “Dit gaat niet over USAID. Het gaat over de architectuur van afhankelijkheid die we partnerschap bleven noemen.” Wat wil de Amerikaanse regering stopzetten? De hulp: de anticonceptie, de aidsbehandeling, de zorg voor meisjes en vrouwen in conflictgebieden, de strijd tegen de malaria en de partnerschappen. Wat niet? Die 'architectuur van afhankelijkheid'.

Begin 2026 kondigde het Witte Huis aan dat de VS zich terugtrekken uit 66 internationale organisaties: o.a. de Unctad (VN-organisatie voor Handel en Ontwikkeling), UN-Habitat (VN-organisatie voor menselijk wonen), UNFPA (VN-Bevolkingsagentschap) en Global Forum on Migration and Development. In de plaats komt een nieuw Memorandum of Understanding. Dit laat de Amerikaanse regering toe te kiezen naar welk landen de middelen gaan. Dit nieuwe opzet moet ervoor zorgen dat elke dollar belastinggeld die uitgegeven wordt aan humanitaire hulp ook de Amerikaanse nationale belangen dient.

Nummer twee: het milieu in het algemeen en de klimaatverandering in het bijzonder.

Donald Trump staat bekend om zijn sceptische houding tegenover klimaatverandering, die hij vaak als "oplichterij" bestempelt. Tijdens zijn ambtstermijn heeft hij de VS teruggetrokken uit

internationale klimaatverdragen zoals het Akkoord van Parijs, cruciale milieuregels geschrapt en ingezet op fossiele brandstoffen. Zijn beleid richt zich op economische groei boven klimaatmaatregelen.

Zijn belangrijkste punten over het klimaat:

1. Terugtrekking uit het Klimaatakkoord: Trump noemde het Akkoord van Parijs nadelig voor de Amerikaanse economie en trok de VS terug.
2. Fossiele brandstoffen: hij stimuleert de productie van olie, gas en steenkool en schrapt regels die de uitstoot van broeikasgassen beperken.
3. Wetenschappelijk scepticisme: Trump trekt de ernst van wetenschappelijke rapporten over klimaatverandering in twijfel en heeft auteurs van belangrijke klimaatrapporten ontslagen.
4. Rol van de EPA: onder zijn bewind is de Environmental Protection Agency (EPA) minder streng geworden in het handhaven van milieunormen.

Ondanks zijn acties gaat de vergroening wereldwijd door, maar zijn beleid vertraagt wel de wereldwijde klimaatstrijd en verhoogt de uitstoot. Zijn benadering leidt tot grote bezorgdheid bij milieuorganisaties, maar wordt gesteund door sectoren die afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen.

Tenslotte iets over onze eigen verantwoordelijkheid, als mens en als christen. Wij leven niet in de VS. In België en de EU lijken we toch wel een andere weg op te gaan. Ware het niet dat ook de regering De Wever behoorlijk snoeit in het budget voor ontwikkelingssamenwerking. En dat in haar beleid de klimaatontwrichting geen prioriteit is. De verwoestende bosbranden van de voorbije zomer drukken haar met de neus op de wijsheid: het is beter voorkomen dan genezen. M.a.w. beter de uitstoot van CO₂ en methaan keihard een halt toeroepen dan allerlei adaptiemaatregelen treffen. Het eerste had al decennia geleden moeten gebeuren. En het tweede is ondertussen onvermijdelijk geworden.

(Rob, vanuit het magazine van 11.11.11,
april 2026 en Mo*, lente 2026, blz. 24-53, in het bijzonder Gie Goris)

10. Tussen Washington en Vaticaanstad

*Een verregaande bespreking van **Ik zie wat ik geloof**, een essay van Roxanne van IPEREN. Boekenweekessay Nederland 2026*

Is een boemerang een goed geschenk? Ik gaf R. onlangs het laatste essay van Roxanne van Iperen cadeau. En prompt kreeg ik het terug als een vraag om er een boekbespreking van te maken, wat bij mij nogal eens durft uitlopen op een nieuw essay, als verantwoording waarom het cadeauwaardig is voor iemand die zich blijft engageren.

Ik zie wat ik geloof. Van Iperen.

Ik zie wat ik geloof (Big Tech als achtergrond van de nieuwe werkelijkheid) is een prachtig geschreven literair essay dat aan het denken zet, niet over de kloof tussen geloof en wetenschap maar de kloof tussen ethiek en technologie.

Roxanne van IPEREN schrijft prachtig en indringend. In haar boek 't Hooge Nest beschrijft ze weergaloos hoe ze met haar gezin een villa koopt in het elitaire Naarden, in de Tweede Wereldoorlog een broeinest van collaboratie, misschien nu een hint voor influencers: een vestingstad van kapitaal. En gekend voor zijn jaarlijkse uitvoering van de Mattheüs Passion bestemd voor wie belangrijk is (of denkt te zijn) in Nederland. Het Cannes van van de Passion. Maar het huis heeft een geschiedenis. Het blijkt van Dirk Witte te zijn die een eeuw geleden het lied schreef: Mens durf te leven door menig kleinkunstenaar gezongen. (Wees op je vierkante meter een vorst...) Het huis bevat vele verborgen plekken, noopt tot een ontdekkingsreis tot blijkt dat het als onderduikadres dienst heeft gedaan. Het Achterhuis heeft vele namen en plaatsen. Verborgen schuilplaatsen en verraad in de Tweede Wereldoorlog. Sindsdien schreef ze, bijna om het jaar, een prachtig essay over de thema's die ons bezig houden: identiteit (De Genocidifax), klimaatverandering (Eigen planeet eerst) en nu dus over technologie en AI (Ik zie wat ik geloof).

Zij is een essayist pur sang die het genre weer in de literaire adelstand verheft. Waar kun je beter grasduinen in gedachten en overwegingen zonder beperkingen en met eenzijdigheid (noem het accenten leggen) dan in een essay, dat leest als een trein? In zijn essay (in de krant TROUW 30 juni 2026) schrijft Stevo Akkerman: "Intussen is de schade die AI nu al aanricht ernstig genoeg om luidkeels alarm te slaan. Het onderwijs wordt erdoor ondermijnd, de wetenschap verliest de greep op verifieerbare bronnen, de kunst wordt beroofd van haar authentieke onvoorspelbaarheid, media zien hun werk terug als gratis content, al dan niet in verkrachte vorm, hulpverlening wordt doorkruist door digitale 'empathie', soms eindigend met suïcide-instructies, oorlog voeren wordt een desktop-strijd, enzovoorts. Wat een hulpmiddel zou moeten zijn, dreigt de hoofdrolspeler te worden, dat lijkt me niet overdreven uitgedrukt. En de quasi-goddelijke ambities van de makers zetten dit alles ook nog in apocalyptisch licht. Het is dus, met andere woorden, hoogste tijd om onze ziel terug te winnen en haar te redden uit de handen van chatbot Claude."

Waar de titel Ik zie wat ik geloof doet vermoeden dat een oude spanning, Copernicus en Galilei waardig, terug zou opgeroepen worden, is dit helemaal niet zo. Waar de wetenschap ons leert zien en kijken achter de schermen van de fysieke en sociale werkelijkheid, en religie het hoort te onderbouwen in woorden en gedachten van zingeving en ethiek, als handelen vanuit de zingeving, keert van Iperen het om. We zien vaak wat we willen zien of waarin we willen geloven zonder ons af te vragen of het klopt. En laten ons daarbij graag helpen door zieners, nu influencers genaamd, die inspelen op onderbuikgevoelens en daar schaamteloos winst uit slaan. Ze manipuleren en misleiden op een sexy wijze en met door AI gegenereerd plaatjes, net zoals vroeger automerken een schaars gekleed vrouwelijk model niet achter maar voor het stuur op de motorkap plaatsten. De smalle eenzijdigheid als verdienmodel.

Roxanne Van Iperen

De ontkenners van klimaatverandering met de migrant als zondebok, het verleden als nostalgisch heldenepos, het minimaliseren van de slavernij als noodzakelijk, het ontdoen van het verleden van elke kritische lezing, en het zien van de kolonisator als de oorspronkelijke bewoner, rekenen zich rijk aan kortzichtigheid. Waarheidsvinding is secundair, wetenschap wordt interpretatie...Waar het van Iperen om gaat is de rol van technologie en vooral AI die dit niet alleen bevoorwaardt maar het ombuigt in de eigen gewenste richting.

Het essay van Roxanne van Iperen valt in twee grotere delen uiteen: de analyse van de huidige problematiek door de eenzijdigheid van het neoliberale denken enerzijds en het zoeken naar de juiste plaats van AI in het hedendaagse leven, in de kunst en de wetenschap. Zonder te vervallen in het goedkope schema van voor of tegen.

Analyse

Als ik de boeken van Stuart lees (Shuggie Bain; Mungo) dan ervaar ik, voel ik, welke armoede Thatcher teweegbracht in Glasgow; daar kan geen redenering of AI tegen op. De sluiting van de mijnen als niet winstgevend (geen ecologisch opzet; het rapport van de Club van Rome was genegeerd) dompelde de bevolking in rauwe armoede en alcoholisme om voor altijd te vergeten. Er was geen alternatief, geen werk en Thatcher verwierf zich een staatsieportret bij elke rijke ondernemer. Zelfs kinderen zonken weg, een fles alcohol in de hand, in de sintels van afval, herinneringen aan betere tijden, de kanaries uit de mijn gehaald. Het was ook de jeugd van de schrijver. Mensen leven, zwart van ellende, grijs van de drugs, verloren generaties. Mungo of Shuggie zoeken hun weg tussen een afwezige vader die hem wel van de vrachtwagen gevallen voetbalschoenen cadeau doet waar hij niets mee kan, als hij al een goal maakt is het in eigen doel en wereldbikers zijn niet aan hem besteed, en een alcoholische moeder op versleten hoge hakken die een schijn van waardigheid probeert op te houden. Indringender kan het niet beschreven worden, de kunst van het woord, niet AI gegenereerd. Je voelt als lezer de armoede, de honger, het kind dat verantwoordelijk is voor zijn moeder en geen toekomst heeft.

Van Iperen legt de vinger op de krater van de marktwerking waar opinies en winstmaximalisatie als zelfgegenereerde en gesubsidieerde wetenschap verkocht kunnen worden. Waarheidsvinding verdwijnt in een, door migranten gegraven, kuil. Oogkleppen worden even snel als mondkapjes geproduceerd tegen een winstgevend prijsje. De verrekijker naar de toekomst wordt een achteromkijker in nostalgie. Nog in 2023 publiceerden meer dan 30.000 onderzoekers, ingenieurs en techondernemers, onder wie Musk, een oproep van Future of Life om de ontwikkeling van kunstmatige intelligentie voor zes maanden te pauzeren omdat "we in een race zijn beland waarin niemand deze digitale geesten kan begrijpen, voorspellen of op betrouwbare wijze kan controleren, zelfs de makers niet (Akkerman)".

Ondertussen kent Musk alle voor- en achterdeuren van het Witte Huis en danst behendig tussen alle geldstromen in de balzaal in aanbouw. Dat Paus Leo XIV in zijn encycliek ‘Magnifica Humanitas’ de aandacht vestigt op de ethiek die achter elke technologie schuil zou moeten gaan, zette een magnaat (in zijn vrije tijd president uitrustend in bestaande of geplande resorts van Florida over Albanië tot Gaza) kwaad bloed en gooit met bommen als wij in onze kindertijd met papieren vliegers. En zoals het een presidentiële leugenaar past gaat hij niet in discussie maar scheldt de blanke huid vol, dialoog in decibels en vernedering. De tiara die hij zichzelf had opgezet bij de pauskeuze, als een Napoleon die zichzelf keizerlijk kroont, had hij nog altijd, weliswaar scheefgezakt, op. Ethiek wordt winstmaximalisatie; betaalt zich in bitcoins en raketten (het mogen ook drones zijn) uit, overstemmen elke ethiek. Vrede is uit het woordenboek gevallen. Handelen is winst maken. Ethiek is zwakheid.

Er is altijd het gevaar dat bij een discussie over technologie er een welles-nietes spelletje ontstaat. Je bent voor of tegen. De slechtste vorm van discussie. Een paus heeft wel geleerd voorzichtig te zijn. Zoals een prof in de filosofie ooit zei: elke paus zou een foto van Galilei boven zijn bed moeten hangen. Voor mij mogen Darwin en Freud er ook naast. Zeker bij pausen die wisten dat ongevallige wetenschap kruisigen is of verbranden, boek en auteur.

Begin juli 26 zag ik op het journaal de toelatingsexamens geneeskunde en tandartsenij (bestaat het woord wel?) ouderwets met pen en papier. Als het kon had het naakt moeten afgelegd worden: niets in de zakken. De fraude via technologie van vorig jaar zat diep verankerd. Ethiek is verschaald tot voorzorgen nemen en strenge handhaving. De discussie voor of tegen is gefundenes fressen voor elke moraalridder. Van Iperen ontwijkt die kuil.

Net als David van Reybrouck en net als in haar essay Eigen Planeet Eerst (2025) legt ze de vinger op de neoliberale idealen die aan de grondslag liggen van het op tilt slaan van het ethisch kompas. Ze beroept zich op Hannah Arendt om het technologisch denken en handelen ondergeschikt te maken aan ethische eisen. Op zich is er niets tegen een technische vooruitgang of tegen het ontginnen van de aarde. Maar wanneer het een doel op zich wordt, en nog erger, vermarkting, loopt het uit de hand. Zo geeft ze aan dat de instandhouding van de fossiele energie niet zozeer de planeet vernielt (die toont op zich een grote veerkracht) maar dreigt de mensheid te vernietigen. De mens delft fossiel zijn eigen graf en wordt ooit een fossiel van zijn eigen vooruitgang.

Het zijn de globalisering en de voortdurende commercialisering die uiteindelijk leiden tot de huidige problematiek omdat ze nergens ingebed worden in een ethisch gebruik, ook naar toekomstige generaties. “Een wereld die niet drijft op morele waarden maar op spreadsheetwaarden”(Van Iperen, 22) krijgt de overhand. In haar essay gaat het vooral over de digitale technische vooruitgang, de digitale snelweg (het woord is al achterhaald, er is geen snelheidslimiet) als bekroning waarin elke morele overweging winstmaximalisatie in de weg staat, wel te verstaan voor enkelen. Dat bij de inauguratie van de huidige Amerikaanse president, die het eigen volk dat hij groot maakt uitbuit, de techmagnaten op de eerste rij stonden, Musk voorop, is illustratief. Dat eigen volk waar hij het over heeft, minus de oorspronkelijke bewoners, minus de migranten (Ice-koud onder controle) die het vuilere werk mogen doen (onderscheid moet er zijn), is geen mensheid maar “een project van voortdurende verandering en maakbaarheid, ondersteund door consumptie, en door netwerken, waarbij je even, en als het zo uitkomt, aansluit, maar zelden nog verankerd in een gemeenschappelijk verhaal.” (12)

Het heldendom uit het verleden (de kolonistoren die “beschaving” brachten en het lendendoekje als begin van textielindustrie) dat we in vraag stelden toen we de school allang verlaten hadden en de helden die van hun sokkel werden gehaald, wordt in ere hersteld. Nieuwe sokkels, oude helden, de bloedband met het verleden.

Drie verhalen

Van Iperen heeft het over drie verhalen die ontmanteld worden. Het politieke verhaal van vrijheid na de Val van de Muur, werd versmald tot vrije handel en economische groei ondanks de ongewenste effecten van monopolisering en het gebrek aan voordelen voor iedereen, Thatcher als boegbeeld en Sirene. Rijken werden steeds rijker, de kloof werd niet gedicht tussen arm en rijk maar juist vergroot zowel op aarde als in de ruimte. “overheersing verpakt als vooruitgang” noemt ze het (41). Het persoonlijke verhaal wordt verengd tot individuele maakbaarheid, zelfbeschikking wordt vermarkt en mislukking eigen schuld. Het derde verhaal, wat zij het cognitieve verhaal noemt, wordt uitgehold, net als de democratie. “Zoals Hannah Arendt ooit schreef: in een democratie is ‘de waarheid’ geen eigendom, maar een ruimte die tussen mensen ontstaat, in taal, gedeelde feiten, in gesprek.”(25). Dat gesprek is geen schelden of schreeuwen of verdacht maken van de boodschapper (arme journalisten die kritiek nog als hun opdracht zien) maar een respectvolle dialoog niet gestuurd door ‘gesprekstechnieken’ maar door openheid voor andere visies.

Het manipuleren van “het volk” (soms samengedreven in een stadion maar dat werden de aanhangers van Allende ook voor ze vermoord werden), het bevoorwaarden van hun bestormingen van Capitolen of azc’s, zelfs het in brand steken (mensen worden voorwerpen), het in vraag stellen van verkiezingsuitslagen of van het gerecht, zijn onderdeel van de ondermijning. De commercialisering en monopolisering van de digitaliteit als summum van technologie hebben het hele proces niet alleen versneld maar het ook van karakter veranderd. Waarden zoals gelijkwaardigheid, inclusie, rechtvaardigheid worden gereduceerd tot meningen en dus inwisselbaar. Het vanzelfsprekende bezit en gebruik van een laptop op scholen toont het aan. Het is niet voor iedereen evident er één te hebben. Onderwijs op afstand zoals in de coronacrisis, toonde aan hoezeer de effecten zwaarder wogen in armere gezinnen. De steeds wisselende systemen, de niet bij te houden vooruitgang van AI, vragen om steeds nieuwe apparatuur en steeds meer smakeloze datacentra die de stroom van hele steden er doorheen jagen. Een sagrada familia, als kathedraal van technologie zit er niet in. Het verbod van een smartphone op scholen komt nadat er al een paar lichten kinderen gepasseerd zijn voor wie het niet meer goed te maken is.

The other directed mens van Riesman (het meelopen met en afstemmen op anderen zoals bij mode), de profetieën van Orwell en Huxley en later Eggers en Egan, tonen al aan dat die gerichtheid op wat mode is, ook in de digitale wereld, waarden als solidariteit, inclusie en andere ondermijnt mede door de illusie die ze scheppen. “Een chatbox luistert en reageert, maar bevestigt alleen in andere bewoordingen wat de gebruiker al denkt en voelt; het is een vriendje in de spiegel.”(30). We kwamen er te laat achter dat er nieuwe problemen ontstaan waar we, in de grootheidswaanzin en de vrijheidsillusie van de technisch-digitale vooruitgang, niet eens aan gedacht hadden. Dat door shaming (verspreiding van naakt of andere vernederingsbeelden) jongeren zelfmoord zouden kunnen plegen, dat de waarheid handelswaar wordt, daar zijn we niet op berekend. Of het wordt collateral damage, nevenschade. De dialoog wordt een schakeling tussen twee monologen, los van elkaar. De andere is als persoon afwezig. Bij literatuur wordt nu de eerste vraag of het zelf geschreven is of door AI is geproduceerd. En wie weet is dit artikel AI-gestuurd? Alleen al een vraagteken plaatsen, al of niet terecht, ondermijnt de waarde ervan. Altijd zijn er meester- vervalsers geweest maar nooit is het zo moeilijk geweest om die te ontmaskeren.

Techniek en markt. Techniek zonder ethiek.

Van Iperen heeft het vooral over de technische en digitale machtsgreep. Het gaat niet om de intrinsieke waarde van techniek, die staat buiten kijf, maar de manier waarop ermee om wordt gegaan. Door monopolisering is ze in handen gelegd van de Musks en de Bezos’ van deze wereld, die presidenten bespelen op de witte toetsen van hun piano, in een zeven-vinkjes-maat: hoogopgeleide ouders, blank, autochtoon, man, hetero, klassiek gevormd, universitair geschoold.

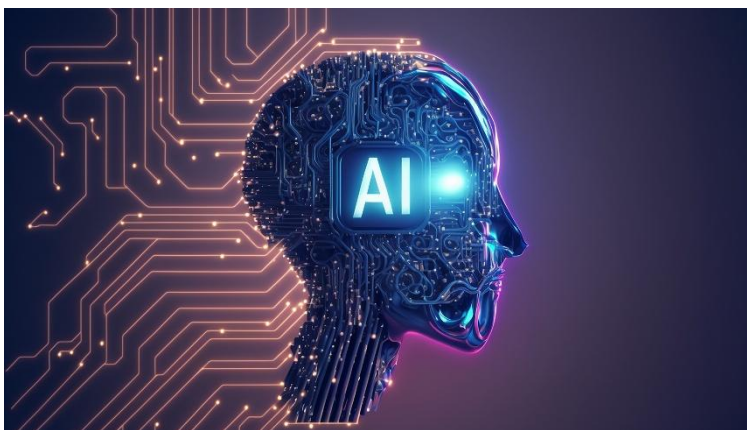
Kacem, in zijn onlangs vertaald boek God, techniek en wetenschap (2026), gaat nog een stap verder: “Als we erover nadenken *kunnen* alle predikaten die we altijd hebben toegeschreven aan die ongrijpbare entiteit die we God noemen *in ieder geval virtueel worden toegepast op Technologie, beschouwd als een entiteit die losstaat van materie en leven: totaal geheugen, alwetendheid, almacht, en, waarom niet, onsterfelijkheid en eeuwigheid.*”(64-65).

De grote verdienste van Van Iperen is dat ze zich niet beperkt tot een soort alarmkreet en zich laat meeslepen in het catalogiseren van de digitaliteit in termen van goed of kwaad maar dat ze in een scherpe analyse duikt naar het onderliggend probleem en de misrekeningen van een al te optimistisch verleden. De Val van de Muur heeft niet tot vrede geleid, er zullen altijd mensen als Trump en Poetin opstaan, maar hun kortzichtigheid wordt vertaald en verspreid in Twitterberichten: een kort afgemeten uitroepeten zonder enige nuance en mildheid en met een onbeschaamde, openbaar corrupte agenda van zelfverrijking. Hun wereld is een goedlopend wellness resort. Zonder flamingo's of hoogstens als op stelten lopende achtergrond als ze er maar geen last van hebben en een toeristisch decor vormen. Het aangespoelde vluchtelingenkind op het strand roept even medelijden en mooie plaatjes op, maar verstoort het toerisme.

We hebben ons misrekend in de mens. De marktwerking heeft geen gelijkheid meegebracht maar monopolisering van geld en middelen in handen van gevaarlijke anderen die in hun egoraket de ruimte verkennen als van hen. Zonder oog voor de voetafdruk en het afval dat achtergelaten wordt. Alleen hebben de hyperglobalisering en de digitale mogelijkheden voor een schaalvergroting gezorgd en voor verdoving. Misschien is internet opium van het volk. We zijn geen slaaf gemaakt, we bieden ons als slaven aan; niet alleen het klimaat staat op het spel maar het voortbestaan van de mensheid zelf. De fossiele industrie rookt ons de planeet uit, is een ketel waarin we zelf gaan zitten om gaar gekookt te worden. Er is maar één wereld, er is geen plan B, we laten ons in slaap wiegen door de ongebreidelde mogelijkheden van internet.

Is de alwetende techniek Het Kwaad?

Zouden we dit het kwaad kunnen noemen? Kacem gaat die kant uit. Maar het kwaad is een abstractie, is iets waar we ons, nu meer dan ooit, aan overgeven omdat we alleen de kansen zien. Dat er zijn die er ongekende winsten mee opstrijken, soms met meer inkomen dan het bnp van bepaalde landen, dat ze alle hindernissen opruimen die hen in de weg staan, de voordelen die we genieten wegen zwaarder. Die hindernissen zijn waarden als eerlijkheid, vrijheid, waarheid, waardigheid, integriteit, gelijkwaardigheid, inclusie, rechtvaardigheid, solidariteit ...en vooral democratie en zingeving.

Als we waarde bepalen als het toekennen van betekenis dan is de techniek op zich waarden-loos. De komst van AI heeft de grens doen vervagen tussen het lineaire algoritme, de snelweg, en het existentiële dat ontdekkend zoeken is. We zijn Sisyphus geworden die maar al te graag de digitale steen omhoog duwt want dan leven we in de schaduw. Van Iperen schrijft :”Wat we ervaren als autonomie is in feite procesoptimalisatie: we bewegen vrij, binnen een raster dat door anderen wordt ontworpen en gemanipuleerd. De vraag is allang niet meer of technologie ons leven helpt en vergemakkelijkt, maar wie er heerst over de voorwaarden waarin we denken, spreken, voelen en handelen. Daar begint het verhaal van Big Tech en de soevereine mens.” (35).

Terecht geeft ze aan dat, in vergelijking met vroeger, de gevolgen veel en veel groter zijn : de vermogens zijn groter, er zijn grenzeloze middelen, men voelt geen belang in de samenleving en de onderdrukking is onzichtbaar. We hebben onze ziel van waarden verkocht voor een bord algoritmen en goedkope voordelen die oogverblindend (en waarden- verblindend) blinken als kraaltjes en spiegeltjes.

De grote verdienste van dit literair essay is dat ze niet alleen een grondige analyse maakt van de opstormende kunstmatige intelligentie en de monopolisering in handen van enkele superrijken, maar dat ze een uitweg wijst die niet richting nostalgie en verleden gaat. Ze begeeft zich niet in het drijfzand van de techniek als een intrinsiek kwaad maar zet deze op zijn plaats: een op zich betekenisvol en lineair middel en geen doel op zich. Wie het een doel op zich laat worden gaat voor onbeperkt en disproportioneel eigen gewin ten koste van de waarheid en de mens. Ze verdraaien niet zozeer de waarheid als dat ze deze verdacht maken of toedekken met eenzijdigheden waardoor waar en niet waar over elkaar heen buitelen aangewakkerd door influencers en hun ongebreidelde verdienmodellen.

Bij democraticide, zoals Achterhuis het noemt, wordt gesjoemeld met vraagtekens achter zekerheden en waarheid. Klimaatverandering, ach alles evolueert, niet meer dan een normale evolutie. Verkiezingen? Een gerichte, persoonlijke campagne op basis van slim binnengehaalde persoonlijke gegevens en erop inspelen. Rechtspraak, ach beïnvloedbaar, vooringenomen, zelfbenoemde (eigen) rechters? Van Iperen wil geen strijd voeren tegen AI of de nieuwe rijken, dat zou een vechten zijn tegen windmolens. Ze wil menselijkheid hernemen.

Menselijkheid.

“Wat veel mensen niet beseffen, is dat er bovendien een supergrens zit aan de kennis en de kruisbestuivingen die AI kan genereren. Het is geen übermensch of superbrein, zoals sommigen denken, het is slechts een superblender die razend interessante patronen maakt van bestaande teksten, beelden en geluiden. Het kan alleen variaties maken op wat mensen erin hebben gestopt.”(92). Creativiteit en inventiviteit bepalen wat we erin stoppen. Het is het octrooi van het eigen mens zijn, van de menselijke existentie. Ze schrijft terecht dat er genoeg positieve aspecten zitten aan de digitale revolutie: “het bestaan van een virtuele ruimte, mondiale verbindingen en het verzamelen en gebruiken van data.” De Winkler Prins, symbool eertijds van bereikbare, statische kennis, is een nostalgische versiering geworden. Van Iperen verwoordt het ook zo: “wij zijn de conciërges. Mijn generatie is degene die letterlijk de fysieke ruimte beheert – veel meer dan de virtuele ruimte...(en ik ben dan nog een generatie ouder WV).

We zijn digitaal meer verbonden dan ooit, terwijl we leven in de eeuw van de eenzaamheid. Mensen snakken naar fysiek contact. Technologie kan daarbij dienen als ondersteunend element.”(86) Ze citeert zelf: “het is een moderne illustratie van wat Arendt ooit schreef: een mens bestaat pas politiek wanneer zij kan verschijnen in een gedeelde wereld, zichtbaar voor anderen, aanspreekbaar als gelijke.”(88)

Het beeld van de blender blijft me bij. Je moet er eerst iets instoppen. Kunst is anders leren kijken, ethisch en esthetisch. De voorspelling van Riesman (The other-directed mens die leeft door zich af te stemmen op modische anderen, zoals het beeld dat influencers scheppen) wordt bevestigd door tendensen, complottheorieën waarin het niet meer gaat om de anderen, de gemeenschap als opdracht maar alleen op het afstellen op wat mode en gemeengoed is, en vooral winstgevend. Lijken is het toverwoord. Liefst binnen de eigen bekrompen grenzen van nationalisme, blaming en het aanwijzen van een zondebok zoals wie afwijkend is: migranten eerst. Eigen migranten eerst buiten. Ongeacht de economische en menselijke gevolgen.

Ook haat is blind net als eigenbelang. Uiterst rechts (ik ben niet zo op de termen gesteld) combineert, zegt van Iperen, innerlijke leegte inclusief gebrek aan zingeving met het versterken

van een “eigen culturele” identiteit zonder zich af te vragen wat dat is. We moeten terug naar een gemeenschapsdenken, naar inclusiviteit. In de diversiteit ligt vrijheid als verantwoordelijkheid besloten: mensen zijn het antwoord op de vragen die we voor elkaar zijn. Van hebben naar zijn (Ed Hoornik). We moeten de woorden opnieuw op het bord schrijven ook al is het bord nu digitaal.

Het essay van Roxanne Van Iperen is, net als Magnifica Humanitas, een oproep om, wat Akkerman noemt, geen Eichmann te worden: “Adolf Eichmann, een van de hoofdverantwoordelijken van de Jodenvernietiging. Zijn schuld staat buiten kijf, maar overtuigingen speelden voor hem geen rol, innerlijk voelde hij niets. Hij volgde de wet, hij deed zijn plicht door de wil van de Führer te volgen. Høystad: ‘Hij is werkelijk niemand en niets, alleen een naam en een functie, een historisch toeval (...)’ Tegenwoordig zouden we zeggen: een AI-chatbot. Gemaakt om elke willekeurige prompt uit te voeren. Toch is het niet de machine zelf die we moeten wantrouwen, maar de mens die van de machine een God wil maken. Misschien moeten we even pauzeren voor de volgende vragen: Wat geven we uit handen? Wie bepaalt dat?”

Ethiek wordt duur betaald.

Van Iperen zet literair de digitale technologie op zijn plaats, net als de paus het plechtig doet in zijn encycliek. We weten ondertussen waartoe de agro- en de psychofarmaceutische industrie kunnen leiden als het gaat om zaaien en oogsten, om helen (heel maken) in handen van marktwerking. Het antibioticum van de zingeving wordt geneutraliseerd door influencers en valse profeten. Zoals Tolstoi (Leven en dood, 2025 bladzijde 693) schreef: “vrees niet het niet-weten, vrees valse kennis. Hierdoor komt al het kwaad in de wereld.” Met vals wordt ook oppervlakkige en eenzijdige kennis bedoeld, die nergens op gebaseerd is. Onze planeet wordt vergiftigd, nu de ruimte nog.

We weten het, we beginnen het te voelen maar de voordelen vernietigen de toekomst en we maken onszelf wijs dat het normaal is. We moeten niet terug in ethische nostalgie, naar de normen van vroeger, wel naar de waarden die menselijkheid bepalen en die we steeds opnieuw in normen moeten vertalen. Technologie heeft een ethische handleiding nodig, een waarschuwing voor (psychische) gezondheidseffecten. Zoals van Iperen het als titel meegeeft als opdracht: ik zie wat ik geloof ombuigen in kijken en zien, in geloven in waarden. Zien en geloven in dialoog. Herman Heijermans (die het over vis had) parafraserend: de technologie wordt duur betaald. Als ze een doel op zich wordt, te duur.

Wilfried Vanneste
Wissenkerke, 18 juli 2026

11. Tekenen van deze tijd

‘De tekenen van de tijd’: de uitdrukking komt menigmaal voor in kerkelijke documenten en in de liturgie. Ze vindt haar oorsprong in de evangeliën: Matteüs 16,3 en Lucas 12,56. “De tekens die om jullie heen gebeuren, die begrijpen jullie niet” zegt Jezus tegen farizeeën en sadduceeën.

Vandaag worden we met onze neus op een aantal van die tekens gedrukt. Op het waardevol natuurgebied van de Hoge Venen dat in as wordt gelegd. Op de genocide in Gaza, ebola in Congo, de oorlog-zonder-einde in Oekraïne, ...

Ze zijn niet alleen ernstige waarschuwingen voor de mensheid in het algemeen, maar ook vingervijzingen Gods voor gelovigen. Dit zijn daarenboven geen fataliteiten, maar producten van menselijke wraakzucht, onverschilligheid en machtswellust. Doodzonden noemden we ze vroeger.

Deze term mag gerust opgepoetst worden. Deze tekenen moeten ons en onze leidinggevenden 'eindelijk' in beweging zetten.

Waarom 'eindelijk'? Omdat ze, in het geval van de verwoestende branden, al veel te lang aanwezig zijn. Wanneer hebben wetenschappers voor het eerst gewaarschuwd voor de nakende klimaatverandering?

Sinds 1950 worden in alle regio's van de wereld veranderingen waargenomen in het gehele klimaatstelsel: de atmosfeer en de oceanen zijn warmer geworden, de sneeuw- en ijsoppervlakte en de hoeveelheid sneeuw en ijs zijn afgenomen, de zeespiegel is gestegen en de concentraties aan broeikasgassen zijn toegenomen. Zelf gaf ik in 1970 les over milieuvervuiling, aansluitend bij het lied van de wijngaard in Jesaja 5, 1-7. Het rapport van de Club van Rome, waarin de uitputtingsproblematiek centraal staat, dateert van 1972. En paus Franciscus kwam met 'Laudato Si' wellicht rijkelijk laat, maar 2015 is intussen ook al 11 jaar geleden.

Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat de blootstelling aan extreem weer niet noodzakelijk leidt tot meer steun aan klimaatbeleid. Mensen zien het eerder als een losstaand ongeluk en maken niet meteen een bewuste koppeling. Dus dienen we tot de mensen uit onze omgeving te herhalen dat het verband tussen extreem weer en klimaatontregeling er wel degelijk is. We doen dat best nu al, jaren voor de volgende verkiezingen: "Ons extreme weer is een teken van de voortschrijdende klimaatontwrichting."

(Rob)

12. Rustpunt

Lieke Marsman (1990-2026)

was een Nederlandse dichter en denker, bekend om haar scherpe taal en haar moed om ziekte en politiek te verbinden met poëzie.

De dichter en de duivel is een postuum uitgebracht.

In 'De dichter en de duivel' daalt de dichter af in de hel, die georganiseerd is in zeven ringen vol moderne politici, opiniemakers en influencers. De duivel is hier geen angstaanjagende verleider, maar eerder een menselijk en misplaatst figuur. De bundel combineert maatschappijkritiek, wanhoop over de staat van de wereld en een niet-aflatende strijd lust.

In de diepst gepeilde diepte
zag ik ten slotte een kleine
vermagerde kanarie liggen,
een trillend hoopje veren.

Hij sprak heel zacht en lispelde:

Geen dag gaat er voorbij
of ik word opgeroepen om te figureren
in deze of genes doembeeld.
Maar wat deze en gene niet begrijpen
is dat ik zolang ik op sterven na dood ben
zelfverzekerd zeggen kan: Ik leef,
ik leef! Dus zal ik zingen
met overgave en uit volle borst, want niets
vult de borstkas zo volledig
als een laatste adem.

En hij zong*:

*Geen bepaling in deze Verklaring
zal zodanig mogen worden uitgelegd,
dat welke Staat, groep of persoon dan ook,
daaraan enig recht kan ontlenen
om iets te ondernemen of handelingen
van welke aard ook te verrichten,
die vernietiging van een van de rechten en vrijheden,
in deze Verklaring genoemd,
ten doel hebben.*

* Het lied dat de kanarie zingt, is Artikel 30 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

COLOFON

- Redactie: Rob Debels, Lieven Debosscher, Isabelle Maes en Bart Pieters
- Medewerkers aan dit nummer: Frederique Vanneuville, Wilfried Vanneste
- Layout: TiDee - www.tidee.be
- GDPR: Je kan de gegevens die we over je bewaren altijd opvragen, laten wijzigen of verwijderen via een mail aan lieven.debosscher@gmail.com

Geloof & leven verweven is de nieuwsbrief van Evangelie Levensnabij. Het is een driemaandelijks contactblad van christenen die hun geloof verbinden met persoonlijke en maatschappelijke levensvragen, met een bijzondere aandacht voor wie in de samenleving uitgesloten worden.

Ze voeden zich aan een Bijbelse spiritualiteit en kiezen voor een andere levensstijl. Ze opteren voor een democratisch kerkmodel en voor samenwerking met mensen die werken aan een rechtvaardige wereld vanuit een ander geloof of levensbeschouwing.

Evangelie Levensnabij is aangesloten bij Bezielt Verband, een netwerk van personen en kerkgemeenschappen die in Vlaanderen een eigentijdse lichtbaken van zingeving willen zijn.